

Erfgoedvereniging Heemschut en waterschapserfgoed – een verkenning

De Waterfabriek – voor erfgoedvragen

juli 2017

Deze verkenning is in opdracht van Erfgoedvereniging Heemschut uitgevoerd door het cultuurhistorisch advies- en onderzoeksbureau De Waterfabriek - voor erfgoedvragen.

Auteur: Akke de Vries-Oosterveen

Juli 2017

Opdrachtgever:

Erfgoedvereniging Heemschut

Contactpersoon: Karel Loeff

Nieuwezijds Kolk 28

1012 PV Amsterdam

T 020 622 52 92

E info@heemschut.nl

I www.heemschut.nl

Uitvoering:

De Waterfabriek - voor erfgoedvragen

Contactpersoon: Akke de Vries-Oosterveen

Raadhuisstraat 6

4844 AD Terheijden

T 06 33 73 0509

E akke@waterfabriek.eu

I www.waterfabriek.eu

Inhoud

Samenvatting.....	7
Leeswijzer	7
1 Introductie	9
1.1 Waarom deze verkenning?.....	9
1.2 Wat willen we weten?	10
1.3 Afbakening.....	10
1.4 Aanpak.....	11
1.5 Doel van deze publicatie	11
1.6 Gebruik van deze publicatie	11
2 Waterschappen en waterschapserfgoed	13
2.1 Inleiding.....	13
2.2 Begripsbepaling erfgoed bij waterschappen.....	13
2.3 Hoe toegankelijk is informatie over cultureel erfgoed van waterschappen?	16
2.4 Waterschappen en erfgoedbeleid.....	17
2.5 Samenvatting.....	21
3 Heemschut en waterschapserfgoed.....	23
3.1 Ontwikkelingen tot nu toe.....	23
3.2 Hoe nu verder?	25
4 Waterschappen per provincie	27
Provincie Groningen	31
Provincie Friesland	32
Provincie Drenthe.....	33
Provincie Overijssel	34
Provincie Gelderland	35
Provincie Flevoland	36
Provincie Utrecht.....	37
Provincie Noord-Holland	38
Provincie Zuid-Holland	39
Provincie Zeeland	41
Provincie Noord-Brabant.....	42
Provincie Limburg.....	43
5 Waterschappen	45
1 Waterschap Noorderzijlvest.....	49
2 Wetterskip Fryslân.....	51

3 Waterschap Hunze en Aa's.....	53
4 Waterschap Drents Overijsselse Delta	54
5 Waterschap Vechtstromen.....	56
6 Waterschap Vallei en Veluwe.....	57
7 Waterschap Rijn en IJssel	58
8 Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden	59
9 Waterschap Amstel Gooi en Vecht	61
10 Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier	63
11 Hoogheemraadschap van Rijnland.....	65
12 Hoogheemraadschap van Delfland	66
13 Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpenerwaard	67
14 Waterschap Rivierenland	68
15 Waterschap Hollandse Delta	70
16 Waterschap Scheldestromen	71
17 Waterschap Brabantse Delta.....	72
18 Waterschap De Dommel	74
19 Waterschap Aa en Maas.....	75
20 Waterschap Limburg	76
21 Waterschap Zuiderzeeland.....	77
22 Waterschap Blija Buitendijks.....	78
Tabellen	79
Interviews met de waterschappen.....	79

Samenvatting

Erfgoedvereniging Heemschut zet zich in voor de waardering en het behoud van waardevolle monumenten en cultuurlandschappen in Nederland. Daarbij horen ook de aan water gerelateerde monumenten en cultuurlandschappen. Het beheer van dit erfgoed valt voor een deel onder de verantwoordelijkheid van de 22 waterschappen die Nederland rijk is.

Heemschut wil een relatie opbouwen met de waterschappen, maar is onvoldoende bekend met de wereld van de waterschappen en hun verhouding tot erfgoed. Heemschut heeft daarom De Waterfabriek – voor erfgoedvragen opdracht gegeven om dit in beeld te brengen.

De Waterfabriek – voor erfgoedvragen voerde een verkenning uit bij 21 waterschappen met het doel gegevens te verzamelen die een eerste indruk geven van hoe deze organisaties zich verhouden tot erfgoed. Gekozen is om verschillende aspecten te onderzoeken, namelijk presentatie en toegankelijkheid (digitaal en fysiek) van erfgoed en beleidsvorming ten aanzien van erfgoed. Waterschappen presenteren zich naar de buitenwereld onder andere via een website. Wat het waterschap daar laat zien van het eigen erfgoed geeft een eerste indruk van hoe bewust het waterschap is van het erfgoed. En hoe het waterschap erfgoed inzet als een drager van de eigen identiteit. Daarnaast is gepeild wat de waterschappen aan erfgoedbeleid in huis hebben.

Deze verkenning is bedoeld om een eerste indruk te geven van de actuele verhouding tussen waterschappen en erfgoed. Dit rapport is het resultaat van een momentopname, de gegevens zijn in voorjaar 2017 verzameld. Ontwikkelingen gaan door, het kan zijn dat de in dit rapport gepresenteerde gegevens inmiddels aangevuld kunnen worden met nieuwe gegevens. De informatie uit dit rapport kan dienen als een eerste aanzet, waarmee Heemschut-vrijwilligers in de provinciale commissies verder aan de slag kunnen.

Leeswijzer

Deze publicatie is opgebouwd uit vijf delen. Deel 1 beschrijft de aanleiding, de achtergrond, de gevolgde vraagstelling en methodiek, het doel en het gebruik van deze verkenning. Deel 2 biedt een algemene beschouwing over waterschappen en erfgoed. Deel 3 gaat in op Erfgoedvereniging Heemschut en de relatie met waterstaatserfgoed. Deel 4 geeft een overzicht per provincie van de waterschappen die daar actief zijn. Deel 5 bestaat uit de presentatie van de opgehaalde basisinformatie bij de waterschappen.

1 Introductie

1.1 Waarom deze verkenning?

Erfgoedvereniging Heemschut (hierna Heemschut genoemd) wil met de waterschappen een relatie opbouwen en in gesprek gaan over de erfgoedzorg. Doel hiervan is onder meer om de waterschappen vroegtijdig in ruimtelijke processen bewust te maken van de aanwezige erfgoedwaarden. En waar mogelijk en gewenst te helpen bij het zoeken naar een goede manier van omgang met het culturele erfgoed. De huidige praktijk bestaat echter uit het vaak te laat signaleren van ontwikkelingen die ongunstig zijn voor het behoud en herstel van cultuurhistorische waarden. Heemschut kan in die gevallen bezwaren maken tegen voorgenomen plannen en achteraf wijzen op verantwoordelijkheden. In dergelijke gevallen kan Heemschut door de andere partij ervaren worden als een hindermacht. Het is dan vaak te laat of lastig om nog als gesprekspartner aan te schuiven bij overlegondes.

Liever buigt Heemschut deze achteraf werkwijze om in een pro-actieve benadering, door in te zetten op het opbouwen van een goede relatie met de waterschappen. Op die manier wil Heemschut proberen om eerder in gesprek te komen over het belang van erfgoed in ruimtelijke afwegingen en ontwikkelingen. Het gaat hierbij dus om een procesverandering. Heemschut wil zich ontwikkelen als een betrouwbare en professionele erfgoedpartner voor waterbeheerders en wil graag haar dienstverlening aanbieden bij de waterschappen. Maar hoe doe je dat?

Het werk van Heemschut wordt uitgevoerd dankzij de inzet van vrijwilligers, georganiseerd in dertien commissies, één per provincie en één in Amsterdam. De toerusting van de vrijwilligers is van groot belang. Een eerste stap om een verandering in te kunnen zetten is een bewustmaking bij de vrijwilligers. Nog te weinig wordt beseft dat ook waterbeheerders met cultuurmonumenten te maken hebben. Als waterbeheerder voeren de waterschappen regelmatig werkzaamheden uit. Denk daarbij aan het onderhoud van stuwen en sluizen, dijklichamen en waterwegen. Vanuit Heemschut zijn er echter nog onvoldoende contacten met de waterbeheerders.

Het veranderingsproces kan gunstig beïnvloed worden wanneer de Heemschut-vrijwilliger voldoende toegerust is om met het waterschap in gesprek te gaan. Deze toerusting bestaat uit kennis en informatie. Kennis gaat onder andere over inzicht in de processen waarmee een waterschap werkt en op welke wijze cultuurhistorie daarin een rol heeft. Informatie betreft basisgegevens over hoe het waterschap zich verhoudt tot het eigen erfgoed en de erfgoedzorg. Deze informatie is er wel, maar versnipperd en vaak lastig te verzamelen. Kennis en informatie is mede nodig voor een goede start van een procesverandering. Het bijeen brengen van basisinformatie en de vrijwilligers daarvan te voorzien is een eerste stap.

1.2 Wat willen we weten?

Centraal in de verkenning staat het bijeen brengen van basisinformatie die Erfgoedvereniging Heemschut op weg kan helpen bij het opbouwen van een relatie met de waterschappen. Wat zou een Heemschutvrijwilliger moeten weten van waterschappen in het algemeen en van het waterschap dat in zijn/haar provincie actief is? Welke basisinformatie is wenselijk om een eerste indruk te krijgen van het waterschap en de relatie met erfgoed en erfgoedzorg?

De basisinformatie bestaat uit de volgende onderdelen:

- 1) Een korte toelichting over het werk van waterschappen in het algemeen en de plaats daarin van erfgoedzorg.
- 2) Een overzicht van welk(e) waterschap(pen) er in de eigen provincie werkzaam is/zijn.
- 3) Informatie over hoe het waterschap cultureel erfgoed inzet bij de presentatie naar buiten toe op de eigen website. Dit geeft een indruk van hoe bewust een waterschap omgaat met het eigen erfgoed. Hoe toegankelijk is de informatie over cultureel erfgoed? Wat laat het waterschap zien van het eigen erfgoed? Er is daarbij gelet op de volgende aspecten:
 - a) Welke informatie biedt het waterschap over cultuurmonumenten?
 - b) Heeft het waterschap aandacht voor het historisch archief?
 - c) Worden er cultuurmonumenten opengesteld en zo ja, is dat ook in het kader van de Open Monumentendag?
- 4) Informatie over beleid t.a.v. erfgoed. Heeft het waterschap erfgoedbeleid ontwikkeld en zo ja, waaruit bestaat het beleid? Is er beleid in ontwikkeling?
- 5) Actuele ontwikkelingen ten aanzien van cultureel erfgoed, waarop Heemschut in kan spelen.
- 6) Praktische informatie, naam en contactgegevens van persoon/afdeling, waarmee Erfgoedvereniging Heemschut contact op kan nemen voor een kennismakingsgesprek.

1.3 Afbakening

Deze verkenning beperkt zich tot het bij elkaar zetten van basisinformatie over waterschappen en hun relatie tot erfgoed. Deze informatie geeft een eerste indruk hoe een waterschap zich tot erfgoed verhoudt en heeft een signalerend karakter. De opzet van deze verkenning is niet bedoeld om een waardering toe te kennen aan de relatie tussen een waterschap en erfgoed. Uiteraard is het wel mogelijk om aan de hand van de verzamelde gegevens een globale vergelijking te maken tussen de verschillende waterschappen en hun verhouding tot erfgoed. Dit is van belang voor Heemschut, want Heemschut werkt met provinciale commissies en in een aantal provincies zijn meerdere waterschappen actief.

Deze verkenning geeft in grote lijnen aan waar de accenten liggen bij de waterschappen als het gaat om erfgoed en erfgoedzorg. Het valt buiten de scope van deze verkenning om dieper in te gaan op de werkprocessen bij de individuele waterschappen. De processen binnen waterschappen zijn verschillend en er is geen standaardaanpak die voor alle waterschappen geldt. Ieder waterschap heeft zo zijn eigen manier van werken. Voor een beter begrip van hoe elk waterschap zich in de dagelijkse werkpraktijk verhoudt tot erfgoed en de erfgoedzorg is meer onderzoek nodig. De meest effectieve manier om informatie te verzamelen over de werkwijze is door in gesprek te gaan met medewerkers van de

waterschappen. In deze verkenning zijn wel enkele losse opmerkingen verwerkt, die opgehaald zijn uit interviews met medewerkers van een aantal waterschappen.

Deze verkenning gaat kort in op verschillende opvattingen over het begrip waterstaats erfgoed, maar behandelt niet systematisch en uitgebreid hoe ieder waterschap waterstaats erfgoed definieert.

Van de 22 waterschappen is één waterschap niet meegenomen in deze verkenning. Het gaat om het Waterschap Blija Buitendijks, dat bestaat uit een onbewoond buitendijks gelegen gebied van ongeveer honderd hectare aan de Waddenzeekust. Het beheer van dit gebied wordt uitgevoerd door het Friese waterschap, het Wetterskip Fryslân.

1.4 Aanpak

De informatie is verzameld op basis van wat er op de websites van de waterschappen te vinden is, aangevuld met informatie uit gesprekken met medewerkers van negen waterschappen. Verwerkt zijn ook de resultaten van een enquête die per e-mail verstuurd is via de Unie van Waterschappen. De verkenning is uitgevoerd in de vorm van een bureauonderzoek, aangevuld met interviews met vertegenwoordigers van negen waterschappen en met de opbrengst uit de enquête. De opgehaalde gegevens zijn op twee manieren overzichtelijk gepresenteerd. Er is een overzicht van gegevens van waterschappen per provincie gemaakt. Dit sluit aan bij de organisatiestructuur van Heemschut, die via provinciale commissies werkt. Daarnaast zijn lijsten gemaakt met de basisgegevens per waterschap.

1.5 Doel van deze publicatie

Het doel van de verkenning is het bijeen brengen van basisinformatie en gegevens die een eerste indruk kunnen geven over de relatie tussen waterschappen en erfgoed. Deze basisinformatie is primair bedoeld voor de Heemschut-vrijwilligers en kan ondersteuning bieden bij het leggen van contact en het opbouwen van een relatie met een waterschap.

1.6 Gebruik van deze publicatie

Gebruik van deze informatie:

- De informatie bedoelt een bijdrage te leveren aan de bewustwording bij Heemschutvrijwilligers dat ook waterschappen over cultuurmonumenten en cultuurlandschappen gaan.
- De bijeengebrachte gegevens zijn een startpunt voor verder lezen en bestuderen door Heemschut-medewerkers.
- De informatie kan dienen als een opstappunt voor een kennismakingsgesprek met het waterschap.
- Als inspiratiebron. De aanpak van erfgoed bij waterschappen verschilt sterk. Door te weten hoe andere waterschappen omgaan met erfgoed kan het eigen waterschap mogelijk attent gemaakt worden op andere manieren van omgang met erfgoed.

2 Waterschappen en waterschapserfgoed

2.1 Inleiding

Waterschappen en Hoogheemraadschappen zijn naast rijk, provincies en gemeenten een bestuurslaag en hebben invloed op het ruimtelijk domein. De taak van een waterschap bestaat kort gezegd uit de zorg voor droge voeten en voldoende en schoon water. Waterschappen zijn verantwoordelijk voor het beheer van waterkeringen, het regionale waterbeheer en het zuiveren van afvalwater. De waterschappen beheren met elkaar 18.000 kilometer dijken, 225.000 kilometer watergangen en zorgen voor 3000 droge polders¹. In 2017 zijn in Nederland 22 waterschappen actief. Door fusering is het aantal waterschappen de laatste decennia drastisch gedaald. In 1950 telde Nederland nog zo'n 2500 waterschappen. De oudste nu nog in dezelfde rechtsvorm bestaande waterschappen zijn het Hoogheemraadschap Rijnland en het Hoogheemraadschap Delfland, met de respectievelijke stichtingsjaar 1255 en 1278. De nieuwste waterschappen zijn het waterschap Limburg en het waterschap Drents Overijsselse Delta². De rijksoverheid streeft naar een verdere fusering van de waterschappen, zodat er uiteindelijk zo'n tien waterschappen overblijven.

De zorg voor cultureel erfgoed behoort niet tot de kerntaken van een waterschap. Maar de meeste waterschappen zien en nemen wel de verantwoordelijkheid voor maatschappelijke taken, waaronder erfgoedzorg.

Sommige waterschappen, zoals in Friesland, benoemen die verantwoordelijkheid expliciet. Wetterskip Fryslân wil het waterschapserfgoed behouden zodat toekomstige generaties kennis kunnen nemen van de historie van het waterbeheer.³ In praktijk bestaat dit uit het actief stimuleren en ondersteunen, ook financieel, van het werk van twee erfgoedstichtingen, de Stichting Waterschapserfgoed en de Stichting Ir. D. F. Woudagemaal.

2.2 Begripsbepaling erfgoed bij waterschappen

Een goede zorg voor erfgoed begint ermee dat eerst duidelijk moet zijn waar het over gaat. Wat is eigenlijk waterschapserfgoed? En hoe definiëren de waterschappen dat zelf?

Allereerst over waterschapserfgoed of waterstaatserfgoed in het algemeen. De termen waterschapserfgoed en waterstaatserfgoed lijken door elkaar gebruikt te worden en op het eerste gezicht hetzelfde te bedoelen. Toch kan er een duidelijke nuance gemaakt worden. Volgens het woordenboek van Dale betekent waterstaat “de gesteldheid van een gebied ten opzichte van het zich daar bevindende water” en “een deel van de overheid, belast met de zorg over en het beheer van wegen, dijken, bruggen en kanalen”. Waterstaat is een ander en

¹ <https://www.waterschappen.nl>.

² In het waterschap Drents Overijsselse Delta zijn de oude voormalige waterschappen Vollenhove en Sallandse Bandijk opgegaan, die beide teruggaan tot de 14^e eeuw. Het waterschap Drents Overijsselse Delta ontstond in 2016 door een fusie van het waterschap Reest en Wieden en het waterschap Groot Salland.

³ Aldus de tekst in het Waterbeheerplan Wetterskip Fryslan 2016-2021 En wat doen we morgen met water? p. 16.

breder begrip dan waterschap. Aan de waterstaat van een gebied hebben verschillende actoren bijgedragen, dat is het gezamenlijke verhaal van eigenaren, beheerders, bewoners en gebruikers in de omgang met landschap en natuur in relatie met water. De verantwoordelijkheid voor het beheer van water ligt bij verschillende instellingen, waaronder de waterschappen en op nationaal niveau Rijkswaterstaat.

Van de definitie van erfgoed bestaan meerdere varianten. Erfgoed heeft volgens deze definities een aantal kenmerken. Erfgoed maakt onderdeel uit van onze hedendaagse leefomgeving, hierin onderscheidt het zich van geschiedenis of verleden. Erfgoed is belangrijk of van waarde, want we willen het doorgeven aan de volgende generaties. De strijd tegen het water wordt al eeuwenlang gevoerd. Waterschappen zorgen voor beschermende dijken, bemalen de polders en maken en onderhouden kunstwerken zoals gemalen, bruggen, stuwen en sluisen. Waterstaatserfgoed of waterschapserfgoed gaat dan ook over die ruimtelijke historische objecten, structuren en landschappen, die met het werk van waterbeheerders in verband staan. In dit rapport gaat het over het waterschapserfgoed, dat is het waterstaatserfgoed dat in eigendom en beheer is bij de waterschappen.

Een meer uitgebreide definitie geeft Petra van Dam, hoogleraar waterstaatsgeschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam⁴. “Onder waterstaatserfgoed vallen om te beginnen hele landschappen, zoals bijvoorbeeld het molenlandschap van Kinderdijk of de Beemster. Vaak betreft dit zogenaamde ensembles van landschapselementen en andere objecten. Ook horen erbij al dan niet onder architectuur ontworpen gebouwen zoals waterschapshuizen, peilhuizen, dijkhuizen en afvalwaterzuiveringsinstallaties. Molens, gemalen en sluisen vormen ook elementen van waterstaatserfgoed, of dat nu machines zijn of gebouwen laat ik hier in het midden, misschien kunnen zij als industriële monumenten beschouwd worden binnen het waterstaatserfgoed. Een andere groep bestaat uit de archeologische monumenten zoals opgegraven sluisen, dijken en terpen en oude, niet meer functionele dijken die nog aan de oppervlakte zijn.” Verderop in het artikel constateert van Dam dat historische kaarten en documenten vaak ook onder waterstaatserfgoed vallen en vraagt ze zich af of ook kleinere objecten, zoals historische voorwerpen uit inventarissen van waterschapskantoren en allerlei instrumenten en gereedschap dan ook tot waterstaatserfgoed gerekend moeten worden.

Onder waterstaatserfgoed horen volgens deze beschrijving in ieder geval het gebouwde erfgoed, de archeologische resten en het historische cultuurlandschap. Deze beschrijving volgt de integrale benadering van erfgoed, die sinds de modernisering van de monumentenzorg in 2009 de sectorale benadering vanuit ieder vakgebied opvolgde. De nadruk ligt in deze benadering op het meewegen van cultuurhistorische belangen in de ruimtelijke ordening. Monumentenzorg richt zich niet langer alleen op het object, maar op het object in relatie met zijn omgeving. In de gebiedsgerichte erfgoedbenadering horen gebouwd erfgoed, archeologie en historisch cultuurlandschap als vanzelfsprekend bij elkaar. Elk vakgebied draagt bij aan het erfgoedverhaal van het gebied.

De vraag over wat er dan wel of niet onder erfgoed gerekend moet worden zien we minder terug bij de waterschappen zelf. Erfgoed is in veel gevallen niet nader gedefinieerd, zo bleek uit de gesprekken die in het kader van deze verkenning met een aantal waterschappen gevoerd zijn. En uit het lezen van beleidsstukken zoals het Waterbeheerplan. Soms zijn er duidelijke definities, zoals bij het Wetterskip Fryslân. In het Friese waterbeheerplan staat cultureel erfgoed omschreven als “een verzamelnaam voor archeologische waarden, gebouwde monumenten en landschappen die een grote cultuurhistorische waarde hebben”.

⁴ P.J.E.M. van Dam, Waterstaatserfgoed en de grote verhalen van de waterstaatsgeschiedenis. in: Tijdschrift voor de Waterstaatsgeschiedenis 25-1 juli 2016, p. 8-15.

En waterschapserfgoed is gedefinieerd als “de historische gebouwen en kunstwerken die in het bezit zijn of water van het waterschap en nu een cultuurhistorische betekenis hebben”⁵. Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier definieert waterschapserfgoed als “de sporen van het waterbeheer”.

Ook al is het bij de andere waterschappen nergens opgeschreven of vastgesteld, ooit is er een bepaald idee ontstaan wat er onder waterschapserfgoed gerekend kan worden. De opvatting over erfgoed heeft vanzelfsprekend invloed op de aanpak van het erfgoed. Het waterschap De Brabantse Delta liet begin 2017 een erfgoedinventarisatie uitvoeren. De onderwerpen bij deze inventarisatie zijn het historische archief, de inventaris van het kasteel Bouvigne en de gebouwde objecten met een monumentenstatus. Onder de noemer erfgoed hoort bij dit waterschap dus ook het historisch archief en de kleinere roerende objecten.

Bij twee waterschappen, die ook zelf het eigen historisch archief beheren, is het anders georganiseerd. Het Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard en het Hoogheemraadschap van Rijnland maken onderscheid tussen erfgoed aan de ene kant en archieven en collecties aan de andere kant. Voor beide categorieën is separaat beleid ontwikkeld. Erfgoedbeleid is daarbij ook nog eens verder uitgewerkt in twee aparte beleidsstukken, namelijk beleid voor het roerende erfgoed (voorwerpen) en het onroerende erfgoed (gebouwen en kunstwerken).

Andere waterschappen, zoals het waterschap Rijn en IJssel, hanteren in het erfgoedbeleid een bredere erfgoedopvatting, waarbij zowel de historische bouwkunst als de archeologie én het landschap deel uitmaken van het erfgoed.

Het waterschap Hollandse Delta heeft op de website geen aandacht voor gebouwen en kunstwerken, maar heeft wél werk gemaakt van het digitaal toegankelijk maken van de collectie roerend erfgoed, de losse voorwerpen met cultuurhistorische waarde. Hetzelfde geldt voor het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, die de collectie roerend erfgoed inventariseerde en digitaal toegankelijk maakte. Deze voorbeelden laten zien hoe verschillend de waterschappen het begrip erfgoed opvatten.

Samengevat blijkt dat bij de waterschappen verschillen bestaan in aanpak van omgang met erfgoed, gebaseerd op een sectorale of een integrale erfgoedopvatting. Een duidelijke definiëring van waterschapserfgoed ontbreekt meestal. Uit deze verkenning blijkt dat als een waterschap ‘iets doet aan erfgoed’ dat dan meestal gaat over het gebouwde erfgoed, de historische gebouwen en kunstwerken en het historische archief van de rechtsvoorgangers. Archeologie en historisch landschap blijken de meeste waterschappen niet of nauwelijks in verband te brengen met erfgoed, op een enkele uitzondering na. Zo namen de waterschappen Vallei en Veluwe en De Stichtse Rijnlanden in de inventarisatie ook beken en waterlopen en landschappelijke stelsels, zoals sprengstelsels mee. En presenteert het waterschap Amstel, Gooi en Vecht het erfgoed in zes categorieën, waaronder dijken, kanalen en de geschiedenis van rivieren.

Het is voor Heemschut van belang attent te zijn op de erfgoedopvatting van een waterschap. Het behoud van cultuurmonumenten en landschappen kan wel of niet deel uitmaken van de aanpak van erfgoed. Aan vastgesteld beleid zijn vaak financiële modellen gekoppeld. Die geven richting aan in welke categorie erfgoed geïnvesteerd kan worden en in welke niet.

⁵ Waterbeheerplan Wetterskip Fryslan 2016-2021 ‘En wat doen we morgen met water?’, p. 92 en 103.

2.3 Hoe toegankelijk is informatie over cultureel erfgoed van waterschappen?

Deze verkenning is een poging om een indruk te verkrijgen van hoe waterschappen zich verhouden tot het eigen erfgoed. Er is gekeken naar de manier waarop een waterschap erfgoed meeneemt in de presentatie naar buiten toe. Wat laat een waterschap op de website zien van de eigen geschiedenis en meer specifiek van de cultuurmonumenten en het historisch archief? En hoe wordt die informatie aangeboden? Voor de cultuurmonumenten is daarnaast gekeken naar de fysieke toegankelijkheid. Zijn er gebouwen en/of kunstwerken (sluizen, gemalen e.d.) opengesteld voor publiek? En zo ja, hoe is deze openstelling georganiseerd, doet het waterschap mee aan de landelijke Open Monumentendag?

Wat betreft de manier van presentatie van erfgoed op de website zijn grofweg drie groepen te onderscheiden, zie tabel 1. De eerste groep waterschappen plaatst erfgoed prominent in de digitale etalage, dat wil zeggen dat al meteen op de startpagina van de website het onderwerp erfgoed aan bod komt. De tweede groep bestaat uit waterschappen die erfgoed minder prominent laten zien, maar wel gebruiken om iets over zichzelf te vertellen. De informatie over erfgoed zit “verstopt” onder tabbladen met titels als “over ons”, “organisatie”, “ons werk”, “thema’s”, “water beleven”, “leren over water” of valt onder “recreatie”. De derde groep heeft geen aandacht voor erfgoed op de website.

erfgoed prominent op de startpagina	erfgoed verstopt onder thema	geen informatie over erfgoed
Noorderzijvest Hunze en Aa's Scheldestromen	Wetterskip Fryslân Drents Overijsselse Delta Vechtstromen Vallei en Veluwe Rijn en IJssel De Stichtse Rijnlanden Amstel, Gooi en Vecht Rijnland De Dommel Zuiderzeeland	Hollands Noorderkwartier Delfland Rivierenland Schieland en Krimpenerwaard Hollandse Delta Brabantse Delta Aa en Maas Limburg

Tabel 1 Wijze van presentatie van erfgoed op de website van waterschappen

Uit de verkenning komt naar voren dat een groot aantal waterschappen gebouwen en kunstwerken periodiek openstelt voor het publiek, vaak tijdens de Open Monumentendag. Slechts een enkel waterschap heeft een permanent bezoekerscentrum ingericht.

Wat betreft het historisch archief zijn er twee groepen waterschappen te onderscheiden. Waterschappen die het eigen historisch archief beheren en waterschappen die het archief van hun rechtsvoorgangers elders hebben ondergebracht. De eerste groep heeft een archiefbewaarplaats ingericht, waar de historische documenten, het kaart- en fotomateriaal bewaard en geraadpleegd kunnen worden. De zeven waterschappen met een eigen archief besteden daar aandacht aan op de website.

Bij de andere groep is het historisch archief ondergebracht bij een regionaal, stedelijk of ander archief, of soms bij meerdere archieven. Acht waterschappen vermelden op de website waar het historisch archief zich bevindt. Zeven waterschappen bieden geen informatie over het historisch archief op de website. Het historische bronmateriaal is ook voor een waterschap zelf van belang. Een toegankelijk archief helpt projectleiders om historische gebiedsinformatie te achterhalen, een belangrijke onderlegger bij de planvorming.

Tabel 2 biedt een overzicht hoe de waterschappen over het historisch archief op de website communiceren.

historisch archief in eigen beheer, informatie op de website	historisch archief elders, informatie op de website	historisch archief elders, geen informatie op de website
Hunze en Aa's Amstel, Gooi en Vecht Rijnland Delfland Schieland en Krimpenerwaard Scheldestromen (deels) Brabantse Delta	Noorderzijvest Wetterskip Fryslân Vallei en Veluwe Rijn en IJssel De Stichtse Rijnlanden Hollandse Delta Scheldestromen (deels) Zuiderzeeland	Drents Overijsselse Delta Vechtstromen Hollands Noorderkwartier Rivierenland De Dommel Aa en Maas Limburg

Tabel 2 Waterschappen en communicatie op de website over het historisch archief

2.4 Waterschappen en erfgoedbeleid

Voor Heemschut is het in eerste instantie van belang om een indruk te hebben van het beleid dat waterschappen maakten voor het gebouwde erfgoed. Als basis voor het opstellen van beleid is door de meeste waterschappen een inventarisatie gemaakt. Sommige van die inventarisaties zijn jaren geleden uitgevoerd. Het was destijds de bedoeling om na het inventariseren ook beleid te maken. Bij een aantal waterschappen is dat gelukt. Een aantal waterschappen actualiseert de inventarisatie momenteel om met frisse gegevens een doorstart naar beleidsvorming te maken.

Volgens een recent artikel in het vakblad Het Waterschap, tijdschrift voor waterschappen en waterbeheer⁶ staat erfgoedbeleid bij waterschappen nog in de kinderschoenen. Het artikel is een pleidooi voor het maken van erfgoedbeleid aan het adres van de waterschappen die dat nog niet gedaan hebben. Als goede voorbeelden worden het waterschap Scheldestromen en het Hoogheemraadschap van Rijnland besproken. Beide waterschappen inventariseerden en waardeerden het erfgoed, met het doel om er een lange termijn aanpak aan te kunnen verbinden. Aan de hand van het waarderingssysteem is het erfgoed in verschillende categorieën verdeeld. Voor iedere categorie is bepaald of en hoe er door het waterschap de komende tijd in geïnvesteerd moet worden voor een goed behoud. En ook in welke cultuurgoederen niet geïnvesteerd gaat worden.

Het is een strategie die ook door andere waterschappen gevolgd wordt, bijvoorbeeld door het waterschap Drents Overijsselse Delta. Cultuurhistorische objecten zijn bij dit waterschap ingedeeld in zes categorieën, van “ja, investeren”, tot “kans” en “niet investeren”. Volgens het waterschap werkt dit systeem maar deels in het voordeel van de cultuurhistorische waarden.⁷ Want cultuurhistorisch waardevolle water-objecten die niet met het waterschapswerk te maken hebben krijgen een lagere waardering. Dat geeft voor de buitenstaander een wat scheef beeld.

Inventariseren, daarna waarden en selecteren is een aanpak van de cultuurhistorische voorraad historische bouw- en kunstwerken, die nog niet door ieder waterschap opgepakt is.

⁶ B. Ayar, Omgaan met cultuurhistorisch erfgoed, in: Het Waterschap, tijdschrift voor waterschappen en waterbeheer, 2016 7/8, p. 28.

⁷ Uit interview met dhr. R.van Toorn, mei 2017.

In veel gevallen is het bij een inventarisatie gebleven. Inmiddels zijn de gegevens uit deze inventarisaties soms achterhaald. Dan klopt bijvoorbeeld de lijst niet meer wat betreft het aantal rijksmonumenten. Waterschap De Brabantse Delta heeft onlangs een nieuwe inventarisatie laten uitvoeren naar de lijst rijksmonumenten. Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft onlangs een startdocument met een erfgoedvisie gemaakt. In de uitwerking is een nieuwe inventarisatie voorgesteld. De waterschappen Vechtstromen en De Dommel zijn actief op zoek naar mogelijkheden om iets te doen met erfgoed. Zie tabel 3 voor een overzicht van de beleidsvorming voor erfgoed bij de waterschappen.

waterschap	inventarisatie	aantal objecten	waarvan Rijksmonument	beleidsstuk
Noorderzijvest	ja, 2006	46	25	-
Fryslân	ja, 2006	50	?	-
Hunze en Aa's	ja, ?	60	17	Beleidskader erfgoed 2005
Drents Overijsselse Delta	ja, 2008	400	?	waarderingssysteem
Vechtstromen	-	-	-	-
Vallei en Veluwe	ja, 2011	135 en 110 beken en 105 landschappen	?	Nota Cultuurhistorie 2012
Rijn en IJssel	ja, 2011	± 180	?	-
De Stichtse Rijnlanden	ja, 2006	± 150	22	Actualisatie erfgoedbeleid 2014
Amstel, Gooi en Vecht	ja, 2011	± 300	?	2011 Nota recreatief medegebruik en cultuurhistorie
Hollands Noorderkwartier	ja, ca. 1980	-	-	in ontwikkeling
Rijnland	ja, 2016	?	?	Onroerend erfgoedbeleid 2016
Delfland	ja, 2012	53	25	2014
Schieland en Krimpenerwaard	ja, 2008	?	?	-
Rivierenland	ja, 2008	88	?	-
Hollandse Delta	ja, deels 2011 Dordrecht en IJsselmonde	?	?	-
Scheldestromen	ja, 2009 (zeeweringen) 2015 (duikers en sluizen)	?	?	waarderingssysteem
Brabantse Delta	ja, 2006	62	?	in ontwikkeling
De Dommel	-	-	-	-
Aa en Maas	ja, 2009	119	?	-
Limburg	ja, deels	87	?	-
Zuiderzeeland	ja, 2015	± 170	?	Erfgoedbeleid 2016

Tabel 3 waterschappen en erfgoedbeleid

Waarom gaan waterschappen er toe over om beleid te maken voor erfgoed? De aanpak van erfgoed met een waarderings- en investeringssystematiek levert op den duur niet alleen voordelen op voor een soepele bedrijfsvoering. Goed zorgen voor het erfgoed levert de waardering op van de buitenwacht en “Met goed beleid geeft je het erfgoed toekomst”, volgens de dijkgraaf van Waterschap Scheldestromen in het genoemde artikel. De waterschappen realiseren zich dat ze bij de buitenwacht aan populariteit winnen wanneer ze op de juiste manier aandacht aan het erfgoed besteden.

De laatste jaren is bij de waterschappen het besef gegroeid dat het eigen erfgoed waardevol is. Waterschappen zien het belang van cultureel erfgoed en verwoorden dat onder andere in de waterbeheerplannen. In de meeste visies wordt erfgoed gezien als een factor die de ruimtelijke kwaliteit bepaalt. Erfgoed maakt samen met mooi landschap en de aanwezigheid van water een gebied aantrekkelijk. Een aantrekkelijk gebied biedt voldoende recreatiemogelijkheden⁸. Erfgoed wordt daarnaast veelal gezien als communicatiemiddel, een gekoesterd bezit en een middel om draagvlak te maken. Waterschappen beseffen dat “iets doen met erfgoed” wel degelijk iets kan opleveren in het belang van de eigen organisatie. Meedoen aan het behouden of restaureren van bepaalde objecten kan dan misschien geen rechtstreeks waterhuishoudkundig belang hebben, maar bestuurlijk en maatschappelijk is het wel relevant. Het levert goodwill op van de betrokkenen en het waterschap draagt bij aan het behoud voor het nageslacht. Waterschappen zien inmiddels de meerwaarde van goede erfgoedzorg en zijn bereid daar beleid voor te ontwikkelen.

Ook waterschappen zonder erfgoedbeleid houden rekening met erfgoed. De afweging van het erfgoedbelang vindt als het goed is bij ieder project plaats. Het is dus maatwerk. Gebiedsadviseurs en projectleiders hebben onder andere de rol om alle belangen bij een gebiedsontwikkeling in kaart te brengen, ook het erfgoedbelang. Althans, dit is in theorie zo, de praktijk is vaak weerbarstiger. Waterschappen hebben meestal nog geen methodiek ontwikkeld voor het zo gunstig mogelijk meenemen van cultuurhistorie in projecten. Waterschappen zoeken contact met gebiedspartners en belangenorganisaties worden uitgenodigd bij informatiebijeenkomsten. Voor erfgoed zijn de lokale en regionale historische verenigingen en heemkundige verenigingen de aangewezen partij. Deze organisaties blijken vaak op een andere manier naar erfgoed te kijken dan het waterschap. Heemkundigen denken soms nog te veel vanuit de behoudmodus en zijn minder gewend om erfgoed te zien als een ontwikkelingskans. De lokale historisch deskundigen zijn vaak minder goed vertrouwd met de moderne benadering van erfgoedzorg. Hier ligt een mogelijke rol voor Heemschut als “tolk”, om een brug te zijn tussen het waterschap en de lokale/regionale gebiedspartners voor erfgoed.

⁸ Dit is een voorbeeld van hoe de functie van erfgoed beschreven wordt. Deze omschrijving is uit het Waterbeheerplan van het Waterschap Brabantse Delta.

Goede voorbeelden van al wat langer geleden gerealiseerde projecten met een rol voor erfgoed staan in de publicatie “Peilwaarden. Omgaan met erfgoed in actuele wateropgaven”, uit 2010⁹. In deze publicatie staan veel inspirerende tips voor waterschappen.

Waterschappen zoeken naar mogelijkheden om buiten hun eigen belang andere belangen mee te nemen in hun projecten. In jargon heet dat streven naar ‘meekoppelkansen’. In het Nationaal Bestuursakkoord Water wordt cultuurhistorie genoemd als één van de functies waar koppeling mogelijk is bij de aanpak van watervraagstukken. Het is de bedoeling om in projecten met meerdere gebiedsbelangen vooraf rekening te houden, denk aan landbouw, natuur, en ook cultuurhistorie is zo’n belang. Het zijn wel vaak de grotere projecten, waar grote gebieden op de schop gaan, waar ingezet wordt op een zo zorgvuldig mogelijke aanpak. Die bestaat er uit om vanaf het begin alle belanghebbenden in het gebied aan tafel te krijgen om gezamenlijk tot een goed afgewogen projectplan te komen. Ook historische verenigingen worden uitgenodigd om mee te doen. Deze organisaties vertegenwoordigen het erfgoedbelang.

Het ligt in de verwachting dat er de komende tijd nog veel te doen is rondom deze betrekkelijk nieuwe manier van werken. Bij een aantal grotere samenhangende landschappelijke gebieden wordt geëxperimenteerd met het instrument ‘gebiedsagenda’ om tot een samenhangende ruimtelijke ambitie en visie te komen. Dit geldt voor gebieden langs het IJsselmeer en de grote rivieren. Hier is een nationale opgave om maatregelen te nemen, zodat Nederland voorbereid is op de gevolgen van de klimaatverandering. Er moeten maatregelen genomen worden zoals het versterken van dijken, Uiteraard zijn ook de waterschappen betrokken bij deze ontwikkelingen. Het kan interessant zijn voor Heemschut om bij deze processen aan te haken om mee te praten over het erfgoedbelang. Een voorbeeld van een geslaagd project waarbij cultuurhistorie voldoende aan bod kwam is de versterking van de Diefdijk door het waterschap Rivierenland. Het waterschap verdiende met de aanpak een innovatieprijs in 2016. Het vernieuwende zit vooral in de manier van aanpak, door met alle partijen vanaf het begin in gesprek te gaan. Het meeliften van het erfgoed, door de geschiedenis van de Nieuwe Hollandse Waterlinie rondom de dijk beter beleefbaar te maken, is een winstpunt.

Veel waterschapswerk vindt plaats op lokale en regionale schaal. Hier is het juist ook van belang dat er gedacht wordt aan een zorgvuldige afweging van het erfgoedbelang. Vooral wat betreft landschappelijke waarden. Uit de verkenning komt het beeld naar voren dat bij de meeste waterschappen redelijk oog is voor het gebouwde erfgoed, maar dat er minder besef is dat ook historisch landschap bij erfgoed hoort. Hier kan de rol van Heemschut zijn om waterschappen te attenderen op de cultuurhistorische waarde van landschap.

⁹ Dit boekje is een uitgave van het projectbureau Belvedere en is nog verkrijgbaar. Belvedere is de naam voor een rijksprogramma van 1999-2009 dat de inzet van erfgoed bij ruimtelijke ontwikkelingen stimuleerde. Een aparte werkgroep richtte zich op het watererfgoed. Het boekje kwam uit toen het programma afgelopen was. Het boekje is wel onder de waterschappen verspreid, maar zonder verdere toelichting bijvoorbeeld in de vorm van een informatiebijeenkomst. Een belangrijke slogan van het Belvedereprogramma is “behoud door ontwikkeling.” Het Belvederedenken is overgenomen in het rijksbeleid voor erfgoed, geformaliseerd in de Visie Erfgoed en Ruimte, Kiezen voor Karakter uit 2011. De waterschappen richten zich voor het erfgoed onder andere op dit rijksbeleid.

Ieder waterschap regelt zijn eigen zaken, zo ook voor erfgoed en erfgoedbeleid. Bij de Unie van Waterschappen is onlangs een Themagroep Cultuurhistorie gestart, die bedoeld is voor onderlinge uitwisseling van informatie en goede ideeën voor het omgaan met erfgoed. Nog in ontwikkeling is het optimaal integreren van het belang van het cultuurhistorisch landschap bij beekherstelprojecten. Er wordt momenteel door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer gewerkt aan een handboek voor beekherstel en cultuurhistorie.¹⁰

2.5 Samenvatting

Bij de waterschappen bestaan verschillen in opvatting over wat er onder erfgoed verstaan wordt. De meeste waterschappen hebben niet duidelijk geformuleerd wat zij onder erfgoed rekenen. Ook in de presentatie van erfgoed op de website, de aanpak van erfgoed en de mate van beleidsvorming voor erfgoed zijn er grote verschillen tussen de waterschappen.

Voor Heemschut is het van belang om attent te zijn op deze verschillen. Het is belangrijk om te weten of een waterschap wel of niet een beeld heeft van het aanwezige erfgoed en hoever het waterschap is met de beleidsvorming voor erfgoed.

In ruimtelijke ontwikkelingen wordt het erfgoedbelang in veel gevallen ad hoc afgewogen. Erfgoed wordt door waterschappen gezien als een mogelijke meekoppelkans, nooit als einddoel. In een vroeg stadium van de projectontwikkeling meedoen als belangenbehartiger voor het erfgoed is cruciaal. Mogelijk is een rol voor Heemschut weggelegd als verbinding tussen de lokale en regionale historische belangenorganisaties en het waterschap.

De waterschappen zijn de laatste decennia steeds meer bewust geworden van de waarde van het erfgoed. Op een verantwoorde manier omgaan met erfgoed werkt niet alleen kostenbesparend, het draagt ook bij aan draagvlakverbreding en verbetering van de ruimtelijke kwaliteit. Daarnaast kan erfgoed ingezet worden als een communicatiemiddel naar buiten toe. Om deze redenen zijn waterschappen bereid om te investeren in erfgoed, ook wat betreft het maken van beleid en het meedoen aan het zichtbaar en beleefbaar maken van erfgoed in gebiedsontwikkelingen.

¹⁰http://www.stowa.nl/nieuws_agenda/nieuws/beekherstel_nieuwe_stijl_nodig_om_beekdoelen_s_neller_en_kosteneffectiever_te_realiseren

3 Heemschut en waterschapserfgoed

3.1 Ontwikkelingen tot nu toe

Erfgoedvereniging Heemschut zet zich sinds 1911 in voor het behoud en een zorgvuldige omgang met cultureel erfgoed. Ook het waterschapserfgoed is daarbij een aandachtsgebied. De focus lag daarbij lang op het gebouwde erfgoed, maar de laatste decennia is daar de aandacht voor cultuurlandschappen bij gekomen. Voor andere erfgoedcategorieën, zoals archeologie en immaterieel erfgoed, zijn andere belangenorganisaties actief. Heemschut voert de werkzaamheden uit dankzij de inzet van vele vrijwilligers. Heemschut is georganiseerd in dertien commissies, één per provincie en één in Amsterdam.

Een kijkje in de archieven van de vereniging laat zien dat in het verenigingstijdschrift artikelen verschenen over waterschapserfgoed. In 1993 bijvoorbeeld is er het artikel “Ook een dijk is een monument”, over de Westfriese Omringdijk in Noord-Holland¹¹. Het stuk beschrijft dat ook dijken beschermenswaardige gebouwde monumenten kunnen zijn. In dit geval is dat bekrachtigd door de provincie Noord-Holland, die de dijk in 1983 tot beschermd monument verklaarde. Ook elders kunnen dijken een hoge cultuurhistorische waarde hebben.¹²

In 2000 was water het thema van de Open Monumentendag, het themanummer van het Heemschut-tijdschrift (augustus 2000) was hieraan gewijd. In 2001 besteedde het tijdschrift aandacht aan de inzet van een Heemschut-medewerker in Overijssel, die veel bereikte voor het behoud van waterstaatkundig erfgoed, zoals de Stenen Dijk in Hasselt en de Prinsensluis in Genemuiden.¹³

“Goed geïnformeerd zijn is punt één, je moet drommels goed weten waar je 't over hebt...” aldus een citaat uit dit interview. Deze opmerking is nog steeds actueel als het gaat om het contact met de waterschappen. Tegelijk roept dit artikel de vraag op wie er momenteel binnen Heemschut voorvechters zijn voor het behoud van het waterschapserfgoed.

In 2011 verscheen een artikel met de titel “Het historisch besef van het waterschap” met aan het eind een oproep aan Heemschut om ook de waterschappen als werkterrein te beschouwen¹⁴. “Als Heemschut in de tweede eeuw van haar bestaan wil verbreden, dan zal de erfgoedvereniging zeker ook oog moeten hebben en houden voor het cultureel erfgoed van de hoogheemraad- en waterschappen. ...Er is alle reden om structureel nader kennis te maken met het werk en het beheerde cultureel erfgoed bij deze instanties. Omgekeerd zouden die ook meer moeten weten van wat Heemschut doet.”

In 2015 ondersteunde Heemschut het initiatief van de Stichting WaterHeritage om een Erfgoedagenda op te stellen gericht aan waterschappen en waterschapspartijen. De agenda roept op om wateropgaven en erfgoed beter met elkaar te verbinden. Vijf concrete

¹¹ <http://periodieken.heemschut.nl/issue/TS/1993-06-01/edition/3e%20editie/page/24?query=dijk&sort=relevance>

¹² Meer informatie over dijken in de publicatie Een toekomst voor dijken. Handreiking voor de omgang met dijken als cultureel erfgoed, uitgave van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed uit 2013, downloadbaar via: <https://cultureelerfgoed.nl/publicaties/een-toekomst-voor-dijken>

¹³ Nieuwenhuis, H. Op de bres voor waterstaatkundige monumenten. Een portret van Dirk van der Schier, Heemschuttijdschrift, oktober 2001, p. 6

¹⁴ Erdin, V. (2011). Het historisch besef van het waterschap. Heemschut 23, p. 23-25.

voorbeelden laten zien hoe dat kan. Met deze actie liet Heemschut zien dat de vereniging aansluit bij initiatieven die erop gericht zijn om erfgoed en waterschappen dichterbij elkaar te brengen.¹⁵

Er zijn verschillende organisaties in Nederland die zich inzetten voor het behoud van specifieke categorieën waterstaats erfgoed, zoals de Stichting Historische Sluizen en Stuwen (HSSN)¹⁶ en de Nederlandse Gemalen Stichting¹⁷. Deze beide organisaties beschikken over veel informatie die ook nuttig kan zijn voor Heemschut. In hoeverre er sprake is van uitwisseling en samenwerking tussen deze organisaties en Heemschut is in deze verkenning niet nader onderzocht.

Om een indruk te krijgen van het waterschapserfgoed dat extra zorg nodig heeft is gekeken naar de rubriek 'Bedreigd erfgoed' op de website van Heemschut. Dat leverde een lijst op van dertien objecten en structuren, zie tabel 4.

object	plaatsnaam en provincie	waterschap
Schermerringdijk	Alkmaar, Noord-Holland	HHNK
Landgoed en kasteel	Heeze, Noord-Brabant	De Dommel
Gemeenlandshuis	Edam, Noord-Holland	HHNK
Gemaal Kadoelen	Amsterdam, Noord-Holland	Amstel, Gooi en Vecht
Hewelhuisje en visvijvercomplex	Lelystad, Flevoland	Zuiderzeeland
Pompemaal met sluis	Winssen	Rivierenland
Dierensesluis	Dieren, Gelderland	Vallei en Veluwe
Keenesluis	Fijnaart, Noord-Brabant	Brabantse Delta
Sluiseiland Spaarndammerdijk	Halfweg, Noord-Holland	Rijnland
18 poldermolens	Noord-Holland	HHNK
Gemaal Veneriete	Genemuiden, Overijssel	DOD
Stoomgemaal Viane	Ouwerkerk, Zeeland	Scheldestromen
Gemaal den Hertog	Alphen a/d Rijn, Zuid-Holland	Rijnland

Tabel 4 Overzicht van bedreigd waterstaats erfgoed op de website van Heemschut, juni 2017.
DOD = Waterschap Drents Overijsselse Delta, HHNK = Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier

De lijst van Heemschut is niet volledig. Er is nog meer waterschapserfgoed dat in deplorabele staat is en dreigt te verdwijnen. Een voorbeeld is een oud sluisje vlakbij het moderne gemaal Rijnwijck in de Rijnwijckse weterring, de vroegere vaarverbinding tussen Zeist en de Kromme Rijn. Wie bekommert zich eigenlijk om dit object?

¹⁵ <https://www.heemschut.nl/nieuws/actueel/bericht/?bericht=24>

¹⁶ <https://www.sluzienenstuwen.nl>

¹⁷ www.gemalen.nl

3.2 Hoe nu verder?

In deze paragraaf staan tips voor Heemschut om voorafgaand aan een gesprek met een waterschap rekening mee te houden. Acht waterschappen gaven aan contact met Heemschut op prijs te stellen. Er ligt een concrete uitnodiging voor een kennismakingsgesprek. De uitnodiging is afkomstig van de waterschappen Noorderzijlvest, Drents Overijsselse Delta, Vechtstromen, De Stichtse Rijnlanden, het waterschap Amstel, Gooi en Vecht, het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en de waterschappen Rivierenland en Zuiderzeeland.

1: Ga goed geïnformeerd op pad

- Het is van belang op de hoogte te zijn van hoe een waterschap zich verhoudt tot erfgoed(zorg), deze verkenning biedt startinformatie. Probeer aan de hand van de volgende vragen van te voren een beeld te vormen van de actuele verhouding van het waterschap tot erfgoed. Wordt het erfgoed omarmt als een belangrijk thema? Gebruikt het waterschap erfgoed in de presentatie naar buiten toe? Is het waterschap trots op het eigen cultureel erfgoed? Wat heeft het waterschap gedaan aan beleidsontwikkeling voor erfgoed? Welk object of structuur verdient extra aandacht?
- In het Waterbeheerplan zetten de waterschappen hun algemene visie neer. Een aantal waterschappen besteedt hierin aandacht aan cultuurhistorische waarden. Het is de moeite waard om in het Waterbeheerplan de passages over erfgoed na te lezen. En ernaar te vragen hoe het waterschap de aangegeven beleidslijnen met betrekking tot erfgoed wil gaan concretiseren.
- Probeer uit te zoeken hoe de processen bij het waterschap verlopen. Bedenk daarbij dat het belang van erfgoed door waterschappen meegewogen moet worden in de afweging bij ruimtelijke ontwikkelingen, maar dat er daarnaast veel andere belangen zijn. Behoud, herstel en ontwikkeling van erfgoed is geen primair belang van waterschappen.
- Probeer uit te vinden waar de wateropgaven en erfgoed elkaar kruisen, hier liggen de kansen om met erfgoed aan te haken.
- Als eigenaar van Rijksmonumenten hebben waterschappen een instandhoudingsplicht. Een aantal waterschappen heeft een inventarisatie laten uitvoeren. Waterschappen die dat nog niet gedaan hebben weten niet exact om hoeveel rijksmonumentale objecten het gaat. Probeer een overzicht te krijgen over het aantal Rijksmonumenten dat in eigendom is van het waterschap.

2: Leer elkaars taal spreken

- In gesprekken met waterschappen is het van belang om eerst te weten te komen wat het waterschap verstaat onder erfgoed. Hebben Heemschut en het waterschap hetzelfde voor ogen als het over erfgoed gaat?
- Denk na over wat Heemschut het waterschap concreet te bieden heeft. Daarvoor is nodig om te weten hoe het waterschap “denkt”. Denk mee met het waterschap.
- Ga uit van een gezamenlijk doel, bijvoorbeeld door samen te zoeken naar mogelijkheden om een project te verbeteren. Beter zichtbaar maken van erfgoed is bijvoorbeeld een manier om een project maatschappelijke meerwaarde te geven. Waterschappen zijn daar gevoelig voor.
- Ga uit van overeenkomsten en niet van de verschillen. Waterschappen staan meestal welwillend tegenover erfgoed, daar willen ze wel wat mee, al is het vaak nog zoeken hoe dan.

- In ruimtelijke ontwikkelingen werkt een waterschap veelal op ad hoc basis als het gaat om de erfgoedwaarden. Probeer in een vroeg stadium betrokken te raken bij een gebiedsproces. En sluit aan bij de lokale/regionale historische verenigingen, vorm samen een stem namens het erfgoed. Probeer daarbij een verbinding te zijn tussen het waterschap en de historische organisaties in het gebied, pak de rol op als “tolk”.

3: Zoek contact met de juiste personen binnen het waterschap

- De medewerker(s) erfgoed zijn een eerste aanspreekpunt.
- Niet ieder waterschap heeft medewerkers erfgoed in huis. Gebiedsadviseurs en projectleiders hebben zicht op de komende ruimtelijke plannen. Probeer in de startfase aan te haken bij gebiedsprocessen. Bedenk daarbij dat een waterschap in gebiedsprocessen zoekt naar geschikte partners, ook op erfgoedterrein, maar kan deze soms lastig vinden.
- Zoek contact met de Themagroep Cultuurhistorie van de Unie van Waterschappen.

4: Bepaal samen een doel

- Denk na over wat Heemschut voor het waterschap kan betekenen.
- Biedt daarin maatwerk.
- Wees ook tevreden als er kleine doelen bereikt worden. Focus bijvoorbeeld niet alleen op het willen behouden van objecten, maar ook op het op de agenda houden van de aandacht voor erfgoed. Over erfgoed in gesprek blijven en daardoor het bewustzijn voor erfgoed bij het waterschap vergroten is ook een doel.
- Beleidsvormende processen kunnen lang duren. Zet in op uithoudingsvermogen en geduld om betrokken te blijven bij deze processen.

Een aantal opmerkingen over de manier van communiceren met waterschappen:

“Waterschappen zien wel dat ze een zorgplicht hebben voor het erfgoed. Je moet er als archeoloog of cultuurhistoricus natuurlijk op tijd bij zijn en wel de taal van de ruimtelijke ordening spreken. Je moet ook niet vertrekken vanuit de cultuurhistorie, maar juist raakvlakken zoeken met andere doelen, bijvoorbeeld met natuurontwikkeling en recreatief medegebruik. Dus niet kijken naar de verschillen, maar naar wat cultuurhistorie kan bijdragen en hoe je binnen alle nieuwe ontwikkelingen en inrichtingsplannen een goede erfgoedzorg tot stand kunt brengen. Als je daar open voor staat kan het iets moois opleveren. Neem nou een voormalige molenvijver, die kun je meenemen in je ontwerp. Zo maak je niet alleen een oude historische structuur weer zichtbaar, maar de molenvijver kun je ook gebruiken als retentiebekken en ’s winters als schaatsvijver. Oude dingen een nieuwe functie geven, dat is een mooie oplossing.”

“Archeologie en cultuurhistorie moeten bij herinrichtingsprojecten niet zozeer als een beperkende, geldverslindende factor ervaren worden, die alleen de wetenschap dient, maar juist als mogelijkheid om de kwaliteit van de omgeving te verhogen.”

Uit: RAAP-Nieuwsbrief 2007-2

zie: <http://www.raap.nl/pages/PDF%20nieuwsbrieven/RAAPnwsbrf200702.pdf>

4 Waterschappen per provincie

Erfgoedvereniging Heemschut is georganiseerd in dertien commissies, voor elke provincie één en een commissie in Amsterdam. Het werkterrein van waterschappen gaat vaak over provinciegrenzen heen. Omgekeerd betekent dit dat in een aantal provincies meerdere waterschappen werkzaam zijn, zie tabel 5 en kaart 2 op pagina 47. De meeste Heemschut-commissies hebben te maken met meer dan één waterschap. In de provincie Zuid-Holland zijn er maar liefst zeven waterschappen werkzaam.

Op de volgende pagina's volgt een overzicht van de provincies en welke waterschappen daarin actief zijn. De informatie over de waterschappen wordt compact gepresenteerd. Voor meer details per waterschap is deel 5 bedoeld. Voor de provincies met meer dan één waterschap is geprobeerd een korte vergelijkende beschrijving van de waterschappen te maken. Het accent ligt daarbij op wat de waterschappen laten zien van het ruimtelijke erfgoed op de website en wat er aan beleidsontwikkeling gedaan is.

OMD = Open Monumentendag

provincie	aantal waterschappen	waterschappen
Groningen	3	Waterschap Noorderzijlvest
		Wetterskip Fryslân
		Waterschap Hunze en Aa's
Friesland	4	Waterschap Noorderzijlvest
		Wetterskip Fryslân
		Waterschap Blija Buitendijks
		Waterschap Zuiderzeeland
Drenthe	4	Waterschap Noorderzijlvest
		Waterschap Hunze en Aa's
		Waterschap Drents Overijsselse Delta
		Waterschap Vechtstromen
Overijssel	4	Waterschap Drents Overijsselse Delta
		Waterschap Vechtstromen
		Waterschap Rijn en IJssel
		Waterschap Zuiderzeeland
Gelderland	4	Waterschap Vechtstromen
		Waterschap Vallei en Veluwe
		Waterschap Rijn en IJssel
		Waterschap Rivierenland
Flevoland	1	Waterschap Zuiderzeeland
Utrecht	4	Waterschap Vallei en Veluwe
		Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden
		Waterschap Amstel, Gooi en Vecht
		Waterschap Rivierenland
Noord-Holland	3	Waterschap Amstel, Gooi en Vecht
		Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
		Hoogheemraadschap van Rijnland
Zuid-Holland	7	Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden
		Waterschap Amstel, Gooi en Vecht
		Hoogheemraadschap van Rijnland
		Hoogheemraadschap van Delfland
		Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard
		Waterschap Rivierenland
		Waterschap Hollandse Delta
Zeeland	1	Waterschap Scheldestromen
Noord-Brabant	4	Waterschap Rivierenland
		Waterschap Brabantse Delta
		Waterschap De Dommel
		Waterschap Aa en Maas
Limburg	1	Waterschap Limburg

Tabel 5 Overzicht van aantal en namen van de waterschappen per provincie.

Provincie Groningen

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Noorderzijvest	ja, 2006 (registratie zonder waardering)	nee	in Groningen, uitgebreide info op website	deelname OMD
Hunze en Aa's	ja, beleidskader erfgoed 2006	ja	in eigen beheer in Veendam, info op website	geen info op website
Wetterskip Fryslân	ja, 2006	ja, ondersteuning Stichting Waterschapserfgoed en Stichting Woudagemaal	in Leeuwarden, info op website, met link naar inventarissen	Woudagemaal

In de provincie Groningen zijn drie waterschappen werkzaam. Voor het zuidoostelijk deel van de provincie is dit het Waterschap Hunze en Aa's, in het noordwesten ligt het beheergebied van het waterschap Noorderzijvest. Een klein stukje Groningen valt in het gebied van Wetterskip Fryslân.

Deze drie waterschappen hebben aandacht voor het eigen erfgoed op de website. De waterschappen Noorderzijvest en Hunze en Aa's presenteren erfgoed in een kaartlaag in de online-waterkaart. Wetterskip Fryslân verwijst naar de website van de Stichting Waterschapserfgoed, waar nadere gegevens van de gebouwde objecten opgenomen zijn. De objecten zijn in vijf categorieën verdeeld (molens, gemalen, sluizen en bruggen, gedenktekens en dijken).

Waterschap Hunze en Aa's heeft van deze drie waterschappen het meeste gedaan aan beleidsontwikkeling met betrekking tot erfgoed. Het erfgoed is geïnventariseerd en gewaardeerd. De instandhoudingszorg is gekoppeld aan een categorie-indeling. Informatie over wat dit voor behoud en ontwikkeling van de ongeveer zestig individuele objecten inhoudt is aangegeven op de kaartlaag cultuurhistorie van de waterkaart. Verder is er in 2005 een beleidsstuk voor erfgoed opgesteld, het Beleidskader voor watererfgoed.

Het Friese waterschap besteedt op een andere manier aandacht aan erfgoed op de website, zie de beschrijving bij provincie Friesland. Er zijn wel interactieve kaarten, maar daarin is geen kaartlaag met cultuurhistorie gemaakt. De niet meer functionele objecten heeft het waterschap overgedragen aan de Stichting Waterschapserfgoed. Op de website van deze stichting staat nadere informatie over de objecten.

Provincie Friesland

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Noorderzijvest	ja, 2006 (registratie zonder waardering)	nee	in Groningen, uitgebreide info op website	deelname OMD
Wetterskip Fryslân	ja, 2006	ondersteuning Stichting Waterschapserfgoed en Stichting Woudagemaal	in Leeuwarden, info op website met link naar inventarissen	Woudagemaal
Blija Buitendijks				
Zuiderzeeland	ja, 2015 (met waardestelling)	ja, 2016	verhuist van Erfgoedcentrum Nieuwland naar nieuw op te richten Flevolands Archief	geen info op website

In de provincie Friesland zijn vier waterschappen actief. Het grootste deel van de provincie wordt beheerd door het Wetterskip Fryslân. Het waterbeheer in het Friese deel van het Lauwersmeergebied valt onder de verantwoordelijkheid van het waterschap Noorderzijvest. De woonwijk Lemstervaart in de gemeente Fryske Marren hoort bij het beheergebied van het waterschap Zuiderzeeland. Dan is er nog een klein onbewoond buitendijks gebied dat beheerd wordt door het waterschap Blija Buitendijks, qua oppervlak het kleinste waterschap in Nederland. Dit laatste waterschap is buiten beschouwing gelaten in deze verkenning.

Het waterschap Noorderzijvest presenteert ruimtelijk erfgoed op de startpagina van de website in een interactieve kaartlaag. Wetterskip Fryslân verwijst naar de website van de Stichting Waterschapserfgoed, waar nadere gegevens van de gebouwde objecten opgenomen zijn. De objecten zijn in vijf categorieën verdeeld (molens, gemalen, sluizen en bruggen, gedenktekens en dijken).

De Stichting Waterschapserfgoed startte in 2004, in hetzelfde jaar dat het Wetterskip Fryslân ontstond na een fusie van meerdere Friese waterschappen. Er zijn zo'n dertig waterstaatkundige objecten in eigendom overgedragen aan de stichting. Voor het reguliere onderhoud levert het waterschap jaarlijks een financiële bijdrage. De Stichting Ir. D.F. Woudagemaal ontstond in 2001 nadat het gemaal op de UNESCO werelderfgoedlijst kwam. Het doel van de stichting is om een breed publiek kennis te laten maken met het stoomgemaal en het waterbeheer in Friesland. In 2011 opende het bezoekerscentrum bij het gemaal.

Provincie Drenthe

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Noorderzijlvest	ja, 2006 (registratie zonder waardering)	nee	in Groningen, uitgebreide info op website	deelname OMD
Hunze en Aa's	ja, beleidskader erfgoed 2006	ja	in eigen beheer in Veendam, info op website	geen info op website
Drents Overijsselse Delta	ja, 2008 (met waardering)	ja, plan van aanpak beschreven bij inventarisatie	in Zwolle, Kampen en Meppel, geen info op website	drie objecten op afspraak te bezichtigen deelname OMD
Vechtstromen	nee	nee	geen info op website	geen info op website

In provincie Drenthe zijn vier waterschappen werkzaam. In de kop van Drenthe is dat het Waterschap Noorderzijlvest, in het noordoostelijk deel het waterschap Hunze en Aa's, in het zuidwesten Waterschap Drents Overijsselse Delta en in het zuidoosten Waterschap Vechtstromen.

Deze vier waterschappen benaderen erfgoed elk op een eigen manier. Drie waterschappen geven op hun website inzicht in wat er in huis is aan erfgoed. Waterschap Noorderzijlvest en Waterschap Hunze en Aa's laten erfgoedobjecten op de startpagina zien in een kaartlaag in de waterkaart. Waterschap Vechtstromen toont erfgoed onder de noemer "water beleven". Het Friese waterschap biedt minder informatie aan over erfgoed. Eigendom en beheer van buiten gebruik gestelde objecten is overgedragen aan de Stichting Waterschapserfgoed. Waterschap Hunze en Aa's en waterschap Drents Overijsselse Delta zijn het meest ver in de beleidsontwikkeling voor erfgoed.

Het waterschap Drents Overijsselse Delta ziet watererfgoed als één van de tien hoofdonderwerpen van het waterschap. In de beeldpresentatie met de titel "Uw waterschap, ons verhaal in beeld" zijn zeven erfgoedobjecten gekozen. Op een andere webpagina worden twaalf andere cultuurhistorische objecten gepresenteerd. Dit waterschap is duidelijk trots op het erfgoed en laat dit ook zien op de website. Informatie over het historisch archief ontbreekt daarentegen echter op de website.

Het waterschap Vechtstromen brengt erfgoed in verband met water beleven. Er is informatie beschikbaar over een aantal bouwkundige waterbezienswaardigheden en historisch interessante plekken en gebieden. Het waterschap is nog niet zover met beleidsontwikkeling voor erfgoed, maar werkt daar momenteel wel aan.

Provincie Overijssel

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Drents Overijsselse Delta	ja, 2008 (met waardering)	ja, plan van aanpak beschreven bij inventarisatie	in Zwolle, Kampen en Meppel, geen info op website	drie objecten op afspraak te bezichtigen deelname OMD
Vechtstromen	nee	nee	geen info op website	geen info op website
Rijn en IJssel	ja, 2011 via aparte website toegankelijk gemaakt	ja	info op website	geen info op website
Zuiderzeeland	ja, 2015 (met waardestelling)	ja, 2016	verhuist van Erfgoed-centrum Nieuwland naar nieuw op te richten Flevolands Archief	geen info op website

In de provincie Overijssel is het waterbeheer verdeeld over vier waterschappen. In het westelijk deel is het waterschap Drents Overijsselse Delta werkzaam en in het oosten het waterschap Vechtstromen. Een smalle strook aan de zuidgrens van de provincie valt onder het beheergebied van het Waterschap Rijn en IJssel. De Blokzijler Buitenlanden in de gemeente Steenwijkerland hoeren bij het beheergebied van het waterschap Zuiderzeeland.

Drie van de vier waterschappen zijn zich bewust van het aanwezige erfgoed en laten dat zien op hun website. De wijze waarop ze dat doen verschilt. Waterschap Drents Overijsselse Delta biedt een interactieve digitale erfgoedkaart, met informatie over ieder object. Het waterschap Rijn en IJssel heeft gegevens over erfgoedobjecten via een separate website openbaar toegankelijk gemaakt.

Drie van de vier Overijsselse waterschappen hebben erfgoedbeleid.

Provincie Gelderland

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Vechtstromen	nee	nee	geen info op website	geen info op website
Vallei en Veluwe	ja, 2011	ja	in Arnhem, info op website	deelname OMD 2016
Rijn en IJssel	ja, 2011 via aparte website toegankelijk gemaakt	ja	info op website	geen info op website
Rivierenland	ja, 2008	nee	archief bewaard op vier plaatsten, geen info op website	geen info op website

In de provincie Gelderland ligt het werkterrein van vier waterschappen. In Oost-Gelderland is het Waterschap Rijn en IJssel werkzaam, in het noordwestelijk deel van de provincie ligt het werkgebied van Waterschap Vallei en Veluwe. Waterschap Rivierenland is verantwoordelijk voor het gebied tussen de rivieren de Rijn en de Waal, in de provincie Gelderland liggen de gebieden de Betuwe en het Rijk van Nijmegen. Een klein gebied van enkele hectares in het noordoosten van de provincie valt onder het beheer van het waterschap Vechtstromen.

Twee van de vier Gelderse waterschappen hebben beleid ontwikkeld voor erfgoed. Vooral het waterschap Rijn en IJssel heeft veel gedaan voor het toegankelijk maken van informatie over het eigen erfgoed. In 2007 is voor erfgoed een beleidsplan gemaakt, dat in 2017 nog steeds geldig is. De behoefte om meer te weten over het eigen erfgoed resulteerde in 2011 in de inventarisatie van cultuurhistorische objecten en structuren. Erfgoed is niet alleen een verantwoordelijkheid van het waterschap, ook andere partijen moeten daarin meedoen, meent het waterschap. De gegevens uit de inventarisatie zijn daarom voor iedereen toegankelijk gemaakt op een separate website. De website biedt per object basisgegevens en vermeldt de eigenaar en de monumentenstatus.

Het waterschap Vallei en Veluwe gaat in het erfgoedbeleid een stap verder. De erfgoednota geeft ook inzicht in de financiële aspecten van de erfgoedzorg. Voor de hoogste categorieën erfgoed geeft het rapport de onderhoudskosten aan en noemt daarbij concrete bedragen.

Provincie Flevoland

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Zuiderzeeland	ja, 2015 (met waardestelling)	ja, 2016	verhuist van Erfgoedcentrum Nieuwland naar nieuw op te richten Flevolands Archief	geen info op website

Voor het waterbeheer in de provincie Flevoland is het Waterschap Zuiderzeeland verantwoordelijk. Dit waterschap ontstond in 2000 door een fusie tussen Waterschap Noordoostpolder, Heemraadschap Fleverwaard en een deel van Waterschap Groot Salland.

Het waterschap Zuiderzeeland heeft op de website geen aandacht voor erfgoed of monumenten. Wel wordt aandacht besteed aan de eigen geschiedenis en er is een verwijzing naar de waterschapscanon.

In 2015 is het watererfgoed geïnventariseerd, dat leverde ruim 170 objecten op, verdeeld over bijna dertig categorieën. Er zijn rijksmonumenten in eigendom, zoals het in 1957 in gebruik genomen gemaal H.J. Lovink in Biddinghuizen. Dit gemaal is in 2010 in het kader van de lijst van monumenten uit de wederopbouwperiode 1940-1958 aangewezen als rijksmonument. Een ander rijksmonument is het gemaalcomplex Buma in Rutten, gebouwd in 1939-1941. Het complex bestaat uit een gemaal, een schutsluis met sluiswachterswoning, een transformatorgebouw en een schotbalkenloods.

Het watererfgoed dat in eigendom is bij het waterschap Zuiderzeeland is nader uitgewerkt door middel van een cultuurhistorische waardestelling en een beschrijving. In 2016 is het erfgoedbeleid vastgesteld. Alle objecten blijven behouden, voor het behoud van de belangrijkste objecten kan indien nodig extra geld worden vrijgemaakt.

Provincie Utrecht

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Vallei en Veluwe	ja, 2011	ja	in Arnhem, info op website	ja en deelname OMD
De Stichtse Rijnlanden	ja, 2006	ja	in Woerden, tijdelijk in Oudewater, info op website	ja en deelname OMD
Amstel, Gooi en Vecht	ja, 2011	ja, 2011	in eigen beheer, in Amsterdam	ja en deelname OMD
Rivierenland	ja, 2008	nee	archief bewaard op vier plaatsten, geen info op website	geen info op website

In provincie Utrecht beheren vier waterschappen het water. De Stichtse Rijnlanden bestrijkt voor drie kwart de provincie Utrecht. In het oosten ligt het gebied van het waterschap Vallei en Veluwe, in het noordwesten het waterschap Amstel, Gooi en Vecht. Een relatief klein gebied van de provincie Utrecht aan de zuidgrens onder de rivier de Lek valt onder het beheer van het waterschap Rivierenland.

Drie van de vier de waterschappen laten veel van het erfgoed zien op de website en hebben erfgoedbeleid gemaakt. Het Waterschap Rivierenland is minder ver ontwikkeld wat betreft inzetten van erfgoed op de website en het maken van erfgoedbeleid. Rivierenland won met de integrale aanpak van de dijkverzwaring van de Diefdijk in 2016 een innovatieprijs.

Provincie Noord-Holland

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Amstel, Gooi en Vecht	ja, 2011	ja, 2011	in eigen beheer, in Amsterdam	ja en deelname OMD
Hollands Noorderkwartier	ja, ca 1980	nee	geen info op website	nee, deelname OMD 2016 tentoonstellen bijzonder schilderij
Rijnland	ja, 2016	ja, 2016	in eigen beheer, in Leiden	ja en deelname OMD

Het waterbeheer in het noordelijk deel van de provincie Noord-Holland, boven de lijn Amsterdam-IJmuiden, is de verantwoordelijkheid van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK). In het zuidwestelijk deel is het Hoogheemraadschap Rijnland waterbeheerder en in het zuidoostelijk deel het waterschap Amstel, Gooi en Vecht.

De waterschappen in het zuiden van de provincie Noord-Holland laten veel van hun erfgoed zien op de website. Hollands Noorderkwartier biedt op de website geen informatie aan over erfgoed.

De twee zuidelijk gelegen waterschappen werken al jaren aan beleidsontwikkeling voor erfgoed. Waterschap Amstel, Gooi en Vecht heeft het meeste beleid ontwikkeld. Dit waterschap beschikt over een Molennota en een Nota Recreatief medegebruik. Het Hoogheemraadschap Rijnland actualiseerde beleid voor gebouwd erfgoed in 2016. Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier werkt aan nieuw erfgoedbeleid dat naar verwachting eind 2017 af is.

Provincie Zuid-Holland

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
De Stichtse Rijnlanden	ja, 2006	ja	Woerden, tijdelijk in Oudewater, info op website	ja en deelname OMD
Amstel, Gooi en Vecht	ja	ja	in eigen beheer, in Amsterdam	ja en deelname OMD
Rijnland	ja, 2016	ja, 2016	in eigen beheer, in Leiden	ja en deelname OMD
Delfland	ja, 2012	ja	in Delft in eigen beheer	ja en deelname OMD
Schieland en de Krimpenerwaard	ja, 2008	nee	in Rotterdam in eigen beheer	ja deelname OMD
Rivierenland	ja, 2008	nee	archief bewaard op vier plaatsten, geen info op website	geen info op website
Hollandse Delta	deels, 2011 (Dordrecht en IJsselmonde)	?	archief bewaard op vier plaatsten. info op website	geen info op website

Zeven waterschappen verzorgen het waterbeheer in de provincie Zuid-Holland, zie kaart 1.

Het Hoogheemraadschap van Rijnland, het Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden en het waterschap Amstel, Gooi en Vecht lopen voorop in presentatie van het erfgoed op de website en in de ontwikkeling van erfgoedbeleid. De meer zuidelijk gelegen waterschappen doen nog niet veel met het erfgoed. Het waterschap Hollandse Delta heeft een deel van het onroerend erfgoed wel geïnventariseerd, namelijk in Dordrecht en IJsselmonde.

Kaart 1 Waterschappen in Zuid-Holland. Bron: Provincie Zuid-Holland

Provincie Zeeland

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Scheldestromen	ja, 2009 (zeeweringen) 2015 (duikers en sluizen)	ja	in Middelburg en Terneuzen, info op website	geen info op website

Het Waterschap Scheldestromen heeft op de website de Cultuurhistorische Kaart Zeeland opgenomen. Per object is hier aangegeven wat de waarde is, wat de impact zal zijn op de cultuurhistorische waarden bij een ontwikkeling en een advies.

Het waterschap Scheldestromen heeft zicht op het eigen erfgoed door de inventarisaties die de laatste jaren uitgevoerd zijn. Voorafgaand aan de dijkversterkingsprojecten (1997-2015) zijn de cultuurhistorische waarden geïnventariseerd. In 2013-2015 volgde een inventarisatie van de duikers en sluizen. Via de Cultuurhistorische Kaart Zeeland is inzichtelijk gemaakt wat het advies is voor de verschillende objecten.

Provincie Noord-Brabant

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Rivierenland	ja, 2008	nee	archief bewaard op vier plaatsten, geen info op website	geen info op website
Brabantse Delta	ja, 2006	in ontwikkeling	in Breda, in eigen beheer. inventarislijsten op website	1 object (kasteel en tuinen), tijdens open dagen waterschap deelname OMD
De Dommel	nee	nee	in Den Bosch, geen info op website	nee
Aa en Maas	ja, 2009	nee	in Den Bosch, geen info op website	2 museumgemalen, beperkt opengesteld

In de provincie Noord-Brabant ligt het werkgebied van vier waterschappen. In het westen tot aan Tilburg is dat het Waterschap Brabantse Delta. In het centrale deel tussen Tilburg en Eindhoven voert Waterschap de Dommel het waterbeheer uit en in het oosten is het Waterschap Aa en Maas werkzaam. Het werkgebied van waterschap Rivierenland bestaat in Noord-Brabant het Land van Heusden en Altena.

De vier Brabantse waterschappen laten in het algemeen weinig zien van hun erfgoed op de website. Ruimtelijk cultureel erfgoed wordt alleen door het waterschap De Dommel gepresenteerd. Daarbij ligt het accent sterk op de recreatieve waarde van erfgoed. De vijf getoonde erfgoedobjecten vallen onder het thema "Mooie plekjes kijken". De andere drie waterschappen hebben geen lemma over erfgoed op de website opgenomen. Het waterschap Brabantse Delta heeft wel een aparte website gemaakt voor het landgoed Bouvigne.

Het waterschap De Dommel inventariseerde het erfgoed (nog) niet en werkt momenteel aan een strategie om het beleidsdoel 'Mooi Water' gestalte te geven. Het waterschap Aa en Maas en het waterschap Brabantse Delta beschikken wel over een inventarisatie. Het waterschap Aa en Maas heeft een quickscan gemaakt voor kansen voor erfgoed in ruimtelijke projecten. Het waterschap Brabantse Delta heeft de inventarisatie onlangs geactualiseerd en beraadt zich op een verdere uitwerking van de aanbevelingen uit het eindrapport.

Provincie Limburg

	inventarisatie	erfgoedbeleid	historisch archief	opengestelde monumenten
Limburg	deels, alleen van Waterschap Roer en Overmaas	nee	geen info op website	nee

Het waterschap Limburg is per 1 januari 2017 ontstaan uit een fusie van de waterschappen Peel en Maasvallei (WPM) en Roer en Overmaas (WRO). Waterschap Limburg heeft op de website geen aandacht voor erfgoed.

Er is weinig aan beleidsontwikkeling voor erfgoed gedaan. Bij WRO heeft in het verleden een eenvoudige inventarisatie van watergebonden cultuurhistorische objecten plaatsgevonden. Voor zover bekend, is dit niet systematisch bij WPM gebeurd. De betreffende beleidsmedewerker werkt niet meer bij het waterschap Limburg. Onlangs is een ambtelijke startnotitie voor het deelaspect 'watermolens' verschenen, maar naar verwachting zal er wegens andere prioriteiten niet veel mee gebeuren. Bij WRO is een conceptnotitie "Watergebonden archeologische en cultuurhistorische waarden" beschikbaar, maar die dient te worden geactualiseerd. Vanuit WPM is niets beschikbaar.

5 Waterschappen

Dit hoofdstuk presenteert de resultaten van deze verkenning in de vorm van een tabel met gegevens over de 21 onderzochte waterschappen. Iedere tabel bestaat uit:

- Algemene informatie: contactgegevens en website.
- Provincie: geeft aan in welke provincie(s) het waterschap werkzaam is.
- Toegankelijkheid: welke informatie biedt het waterschap over erfgoed op de website? Daarbij is de aandacht uitgegaan naar verschillende vormen van presentatie van het erfgoed, zowel digitaal als fysiek. Dit kan zijn via interactieve kaartlagen, webpagina's over de geschiedenis van het waterschap, informatie over recreatiemogelijkheden (bijvoorbeeld wandel- of fietsroutes) waarbij aandacht is voor cultuurhistorie. Verder is gekeken of en hoe het waterschap informatie opgenomen heeft over het historisch archief en over de collectie roerend erfgoed. Onder de noemer toegankelijkheid is verder ook alle informatie opgenomen die melding maakt van permanent of tijdelijk voor publiek ingerichte erfgoedplaatsen, zoals bezoekerscentra en opengestelde monumenten. In deze rubriek is tevens vermeld of en zo ja op welke wijze een waterschap deelneemt aan de landelijk georganiseerde Open Monumentendag (OMD).
- Erfgoedbeleid: in de tabel is opgenomen wat er tijdens deze verkenning verzameld is aan beleidsstukken en of en zo ja waar deze documenten digitaal benaderbaar zijn. Ook zijn relevante opmerkingen uit het Waterbeheerplan opgenomen. Onder beleidsstukken worden hier ook inventarisaties van watererfgoed verstaan.
- Meer lezen: sommige waterschappen verwijzen op de website naar publicaties over het eigen erfgoed. Indien bekend zijn relevante publicaties over het erfgoed en/of de geschiedenis van het waterschap vermeld.
- Actueel m.b.t. erfgoed: voor erfgoed relevante ontwikkelingen voor zover bekend
- Contactpersoon erfgoed: met contactgegevens en eventuele opmerkingen aan het adres van Heemschut.

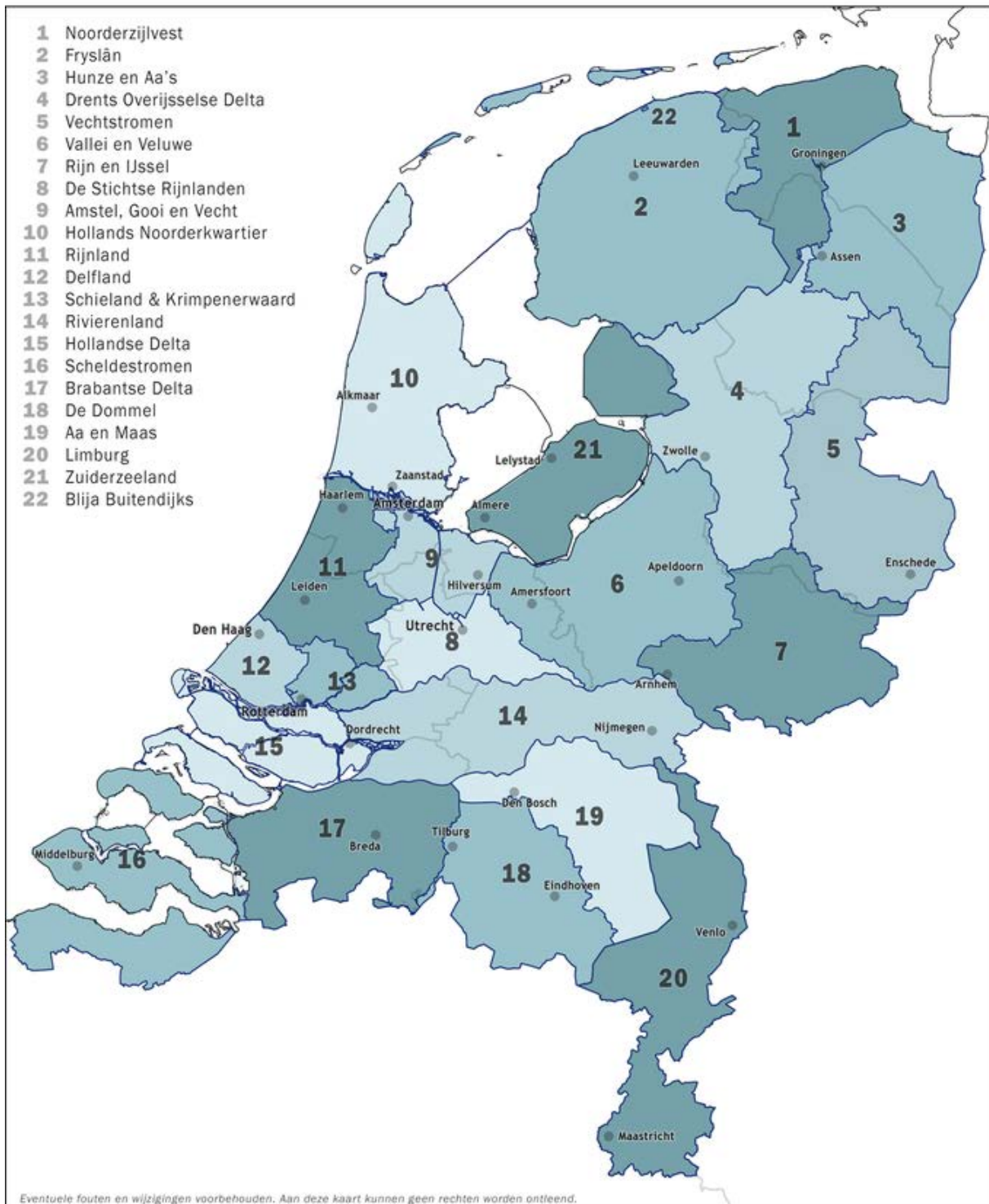
Voor al deze informatie geldt dat de links naar de betreffende webpagina vermeld zijn. Wanneer er géén link vermeld staat betreft dit informatie die verkregen is uit de interviews en de enquête.

De informatie op de websites van de waterschappen is in de periode mei-juni 2017 verzameld. In korte tijd is geprobeerd zoveel mogelijk relevante informatie bij elkaar te brengen. Het resultaat is niet een volledig of uitputtend overzicht van alle gewenste informatie, maar geeft een impressie van hoe waterschappen zich tot erfgoed verhouden.

De meeste websites zijn continu in ontwikkeling en informatie daarop wordt regelmatig ververs. Het kan voorkomen dat genoemde links niet langer te activeren zijn.

WATERBEHEER 22 Waterschappen

2017

Kaart 2 Overzicht van waterschappen in Nederland. Bron: Wikipedia.

1 Waterschap Noorderzijlvest

algemene informatie	<p>Waterschap Noorderzijlvest Stedumermaar 1, 9735 AC Groningen, telefoon: 050 - 304 89 11 website: www.noorderzijlvest.nl</p>
provincie	Groningen, Friesland, Drenthe
toegankelijkheid	<p>Op de startpagina van de website is een kaart met het beheergebied van het waterschap in te zien, hierbij is een kaartlaag met cultuurhistorische objecten te raadplegen. https://geo.noorderzijlvest.nl/wnzv/ Per object verschijnt na doorklikken detailinformatie (adres, geschiedenis en een foto).</p>
	<p>Het historisch archief is ondergebracht bij Regionaal Historisch Centrum (RHC) Groninger Archieven, Cascadeplein 4 in Groningen, website: http://www.groningerarchieven.nl/. De meeste informatie is van het jaar 1850 tot nu. Contactpersoon voor inhoudelijke vragen over de archieven is Trudy Dijkshoorn van Waterschap Noorderzijlvest. https://www.noorderzijlvest.nl/organisatie/over-ons/geschiedenis-archief/</p>
	<p>Informatie over de geschiedenis van het waterschap via de links: https://www.noorderzijlvest.nl/organisatie/over-ons/geschiedenis-archief/rechtsvoorgangers/ met een uitgebreide lijst uit welke waterschappen Noorderzijlvest ontstaan is. https://www.noorderzijlvest.nl/organisatie/over-ons/geschiedenis-archief/geschiedenis/</p>
	<p>Tijdens OMD gemaal De Waterwolf in Lauwerzijl geopend (destijds samen met Woudagemaal in Lemmer in Friesland het grootste gemaal van Europa). https://www.noorderzijlvest.nl/ons-werk/beheer-onderhoud/beheer-bouwwerken/gemalen/gemaal-waterwolf/ Pdf met historische informatie downloadbaar. Excursies naar verschillende objecten op aanvraag mogelijk.</p>
erfgoedbeleid	<p>In 2006 is een inventarisatie en waardestelling van 46 cultuurhistorische objecten gemaakt, waarvan 25 rijksmonumenten. Hieraan is ook een kostenraming voor onderhoud verbonden. De inventarisatie is deels achterhaald. Het inventarisatierapport is niet online raadpleegbaar. Er is geen aanvullend beleid voor erfgoed. Mogelijkheden om erfgoed mee te nemen wordt per geval bekeken (maatwerk).</p>
	<p>Het waterschap zet in op instandhouding en “verwaarding” van het cultuurhistorisch erfgoed (Bron: Waterbeheerprogramma 2016-2021 (WBP), p. 51). Watergerelateerde cultuurhistorische objecten houdt het waterschap zelf in stand. Waterstaatkundige objecten die geen functie meer hebben voor het waterbeheer, zoals bruggen, worden overgedragen aan derden. (Bron: WBP p. 54). Onderhoud en beheer van het cultuurhistorisch erfgoed valt binnen het programma Water en Maatschappij. In 2016 verwachtte het waterschap EURO 490.000 te investeren in de renovatie van de bruggen Molentil en Westerwijtwerderdraai. Na renovatie worden de bruggen overgedragen aan de wegbeheerder (WBP, p. 22).</p>
	<p>Het waterschap is vertegenwoordigd in de molenstichtingen Westerkwartier, Fivelgo en Hunsigo (Uit: WBP 2016-2021).</p>
	<p>Het waterschap zoekt naar slimme combinaties van inzetten van erfgoed. Voorbeelden: hermeandering beken om leefgebied weidevogels te verbeteren, oude beeklopen opnieuw zichtbaar maken in Drenthe om waterberging te maken, oude windmolens draaien op combinatie van windkracht en moderne energievoorziening.</p>
	<p>Bij voorbereiding plannen wordt voor het historische component de archivaris van het Groninger archief geraadpleegd.</p>

meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	Zorgen over bijvoorbeeld de Hunsigosluis bij Zoutkamp, die heeft onderhoud nodig, maar moeilijk om subsidie te krijgen.
	Waterschap doet mee aan activiteiten met betrekking tot de herdenking van de Kerstvloed uit 1717.
contactpersoon erfgoed	Roelf Beukema, via e-mail: R.beukema@noorderzijvest.nl Uitnodiging aan Heemschut-commissie Groningen om zelf eens te komen kijken waar de problemen zitten.

2 Wetterskip Fryslân

algemene informatie	Wetterskip Fryslân Fryslânplein 3, 8914 BZ Leeuwarden, telefoon: 058 – 292 22 22 website: https://www.wetterskipfryslan.nl
provincie	Friesland, Groningen
toegankelijkheid	Op de website is er aandacht voor de eigen historie, zie: https://www.wetterskipfryslan.nl/organisatie/historie . Hier staat een verwijzing naar de website van de Stichting Waterschapserfgoed en het Fries Archief. In 1533 ontstonden de eerste waterschappen, in totaal zijn er zo'n 1500 geweest. In 1960 waren er nog ongeveer 1200 waterschappen.
	30 historische waterschapsobjecten zijn in beheer bij de Stichting Waterschapserfgoed, zie http://www.waterschapserfgoed.nl . Op de interactieve kaart op de website van de stichting zijn de adresgegevens en omschrijvingen van de objecten opgenomen. De objecten zijn in vijf categorieën verdeeld (molens, gemalen, sluizen en bruggen, gedenktekens en dijken).
	Historisch archief van het waterschap is ondergebracht in het Historisch Centrum Leeuwarden, Harlingerstraatweg 113, 8914 AZ Leeuwarden. http://www.friesarchiefnet.nl/archieven/index/index/deelnemer/pfr_wfr en bij Tresoar, de schatkamer van Fryslân, https://www.tresoar.nl/Pages/OnderZoeken.aspx#/?q=wetterskip Op de website staan links naar de inventarissen van de rechtsvoorgangers, zie: https://www.wetterskipfryslan.nl/organisatie/historie
	Bij het stoomgemaal Ir. D.F. Woudagemaal in Lemmer is in 2011 een bezoekerscentrum ingericht. Website: https://www.woudagemaal.nl
erfgoedbeleid	Het waterschap is zich bewust van de aanwezigheid van 'waterschapserfgoed', dit is de verzamelterm voor gebouwen en kunstwerken van cultuurhistorische waarde. Het waterschap vindt het belangrijk dat toekomstige generaties kennis kunnen nemen van de historie van het waterbeheer. Daarom ondersteunt en stimuleert het waterschap twee stichtingen, de Stichting Ir. D.F. Woudagemaal en de Stichting Waterschapserfgoed. Het Ir. D.F. Woudagemaal is het grootste nog werkende stoomgemaal ter wereld. Het gemaal heeft nog steeds een rol in het waterbeheer en is eigendom van het waterschap. Het Woudagemaal heeft sinds 1998 de status van UNESCO-Werelderfgoed. In 2001 richtte het waterschap een stichting op met als doel om een breed publiek kennis te laten maken met het gemaal en het waterbeheer in Friesland. In 2011 werd het bezoekerscentrum geopend. Doel van de Stichting Waterschapserfgoed is het instandhouden van onroerend waterschapserfgoed. De stichting is opgericht in 2004 op initiatief van Wetterskip Fryslân. Een vertegenwoordiger van het waterschap maakt deel uit van het stichtingsbestuur. Dertig objecten (molens, sluizen, windmotoren en gemalen) zijn overgedragen aan de stichting met de verplichting om deze in stand te houden. Het waterschap levert voor het reguliere onderhoud jaarlijks een financiële bijdrage. Het Friese waterschap hanteert een integrale definitie van erfgoed, daarbij gaat het naast het gebouwde erfgoed om archeologie en landschap. In algemene bewoordingen is in het Waterbeheerplan 2016-2021 opgeschreven wat het waterschap voor ogen staat met erfgoed.
	In 2006 zijn 50 waterstaatsobjecten geïnteriseerd, waaronder wierddijken op Terschelling. 30 objecten zijn overgedragen aan de

	Stichting Waterschapserfgoed. 20 objecten zijn nog in gebruik en in eigendom van het waterschap.
	Stichting Waterschapserfgoed doet mee aan het Platform Monumentenorganisaties Provincie Fryslân, waarin ook Heemschut vertegenwoordigd is.
meer lezen	Haar, G. Ter en P.L. Polhuis, De loop van het Friese water. Geschiedenis van het waterbeheer en de waterschappen in Friesland, Franeker 2004.
actueel m.b.t. erfgoed	
contactpersoon erfgoed	Gerrit Bouma, gbouma@waterskipfryslan.nl

3 Waterschap Hunze en Aa's

algemene informatie	Waterschap Hunze en Aa's Aquapark 5, 9641 PJ Veendam, telefoon: 0598 – 693 800 website: www.hunzeenaas.nl
provincie	Groningen, Drenthe
toegankelijkheid	Op de startpagina van de website staat de waterkaart, met de mogelijkheid de kaartlaag met cultuurhistorische objecten te selecteren. Bij ieder object is een doorklikmogelijkheid naar meer informatie (situering, adres, oorspronkelijke en huidige functie, monumentenstatus, bouwjaar, beschrijving en waardering en bescherming) https://hunzeenaas.nl/Paginas/default.aspx
	Historisch archief in Veendam. Met een collectie documenten en kaarten vanaf 1700. In de bezoekersruimte kunnen geïnteresseerden kosteloos materialen inkijken en bestuderen. Informatie over het archief op de website via het tabblad "over ons". https://hunzeenaas.nl/about/Paginas/Historie-waterschappen.aspx Beheerder Wilma Koning telefoon: 0598 – 693 800
	Geen deelname aan Open Monumentendag, wel deelname aan Groninger Archiefdagen, interessante stukken gaan mee naar Groningen, eigen archief in Veendam dan niet opengesteld. Gemaal Cremer in Termunterzijl is nu van een stichting, die doen wel mee aan OMD.
erfgoedbeleid	Het waterschap wil zich actief inzetten voor behoud van erfgoedobjecten die een duidelijke functie voor het waterbeheer hebben. Het watererfgoed is geïnventariseerd en gewaardeerd (niet vermeld wanneer dit gedaan is). Het gaat om ongeveer 60 waterschapsobjecten met cultuurhistorische waarde, waarvan 17 rijksmonument zijn. Het zijn voornamelijk objecten uit de 19 ^e en 20 ^e eeuw, waaronder sluizen, gemalen en molens. De instandhoudingszorg is door het waterschap gekoppeld aan een categorie-indeling (hoog, midden of laag). In de toelichting bij de kaartlaag over de cultuurhistorische objecten is verwoord wat het waterschap voor ogen heeft met de bescherming van het erfgoed en wat het beleid is voor deze categorieën.
	Er is beleid geformuleerd in de vorm van het <i>Beleidskader voor watererfgoed</i> uit 2005. Dit beleidsstuk is gericht op technische en bouwkundige objecten die onderdeel zijn (geweest) van de waterstaatkundige infrastructuur van het waterschap. Een downloadbare versie van dit beleidsstuk is beschikbaar door de zoekterm "beleid erfgoed" in te tikken. In het Beheerprogramma 2016-2021 is een digitale link naar dit beleidskader opgenomen in paragraaf 7.3 Oog voor landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit (p. 60). https://hunzeenaas.nl/about/Documents/beheerprogramma/Beheerprogramma2016-2021.pdf
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	
contactpersoon erfgoed	Boy de Vries, b.de.vries@hunzeenaas.nl , telefoon 0598 - 693800

4 Waterschap Drents Overijsselse Delta

algemene informatie	<p>Waterschap Drents Overijsselse Delta Dokter van Deenweg 186, 8025 BM Zwolle, telefoon: 088 - 233 12 00 website: https://www.wdodelta.nl</p>
provincie	Drenthe en Overijssel
toegankelijkheid	<p>Op de website is onder het tabblad “over ons” data- kaart- en beeldmateriaal beschikbaar gemaakt. Watererfgoed is één van de tien onderwerpen waarmee het waterschap zich presenteert. Na doorklikken wordt een kaart zichtbaar met de ligging van slechts zeven erfgoedobjecten. Per object is een foto en een summiere tekst opgenomen, zie: https://www.wdodelta.nl/over-ons/waterschap-verhaal/</p>
	<p>Onder het tabblad “thema’s” is tweemaal informatie over erfgoed te vinden. In de rubriek “onze waterthema’s” is onder “genieten van water” informatie over cultuurhistorische bezienswaardigheden opgenomen. Het gaat om acht gemalen en vier bijzondere objecten. Per object is een beschrijving en fotomateriaal opgenomen. Zie: https://www.wdodelta.nl/thema/genieten/recreatie/</p> <p>In de rubriek “Midden in de samenleving” is onder het kopje “subsidies” informatie over watererfgoed geplaatst. Zie: https://www.wdodelta.nl/thema/subsidies/subsidies/watererfgoed/</p>
	<p>Een aantal cultuurhistorische objecten is (op afspraak) te bezoeken. Dit zijn het gemaal A.F Stroink, het stoomgemaal Mastenbroek en het Kruithuisje in Blankenham. https://www.wdodelta.nl/thema/genieten/recreatie/</p>
	<p>Tijdens Open Monumentendag 2016 waren verschillende gemalen opengesteld (Gemaal Veneriete en het stoomgemaal d’Olde Mesiene in Genemuiden en gemaal Ankersmit in Deventer). https://www.wdodelta.nl/extra/zoeken/@20508/gemaal-veneriete/ en https://www.wdodelta.nl/extra/zoeken/@20507/heropening-gemaal/</p>
	<p>Geen informatie op de website over het historisch archief. Het historisch archief van het voormalig waterschap Groot Salland wordt bewaard in Zwolle en Kampen. Het historisch archief van het voormalige waterschap Reest en Wieden wordt bewaard in Meppel. http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Waterschap%20Drents%20Overijsselse%20Delta/CVDR392562/CVDR392562_1.html</p>
erfgoedbeleid	<p>Onder het tabblad “WDOdelta in kaart” stelt het waterschap digitale kaarten ter beschikking. Via de knop “watererfgoed” wordt de digitale geografische kaart zichtbaar, waarop al het watererfgoed in het beheergebied aangegeven staat. Zie: https://www.wdodelta.nl/wdodelta-kaart/. Er zijn zes verschillende categorieën voor benadering van het erfgoed onderscheiden. Ieder erfgoedobject is gewaardeerd en er is aangegeven in welke mate het waterschap verantwoordelijk is voor het object. Er is per erfgoedobject een document met de score op waarde en verantwoordelijkheid beschikbaar. Op deze pagina worden ook de twee achterliggende rapporten genoemd. Het gaat om het Rapport Actieplan Watererfgoed Reest en Wieden (Het Oversticht 2008) en het Rapport Waterschap Groot Salland. Een downloadbare versie van deze rapporten via de link: https://www.wdodelta.nl/thema/subsidies/subsidies/watererfgoed/</p>
	<p>Voor het behoud van erfgoed heeft het waterschap een subsidieregeling. Er wordt relatief weinig gebruik van gemaakt. Een voorbeeld van een gerealiseerd project is de restauratie van het schoeprad van het gemaal Kamperveen. De subsidie is aangevraagd</p>

	<p>door de stichting die het gemaal beheert. https://www.wdodelta.nl/thema/subsidies/subsidies/watererfgoed/</p>
	<p>Het waterschap ontwikkelde samen met de provincie Overijssel en betrokken gemeenten het startdocument Ruimtelijk Perspectief Dijken in Overijssel, waarbij de dijken langs de IJssel in zes categorieën verdeeld zijn. Er zijn handvatten geformuleerd voor het omgaan met de ruimtelijke kwaliteiten, waar erfgoed deel van uitmaakt. Er is (nog) geen online informatie beschikbaar, het document kwam gereed juni 2017.</p>
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	<p>Planvorming over het Overijssels Kanaal in Deventer. De vraag voorgelegd aan het waterschap of hier ook aan het erfgoedbelang gedacht is. Dat was nog niet gebeurd. Het waterschap werkt aan de herbouw van het sluisje Westerveld en zorgt voor de monumentale objecten als het kruithuisje in Blankenham en de gemalen Stroink en Ankersmit.</p>
	<p>Het is de bedoeling om in 2018 het erfgoedbeleid te actualiseren. De vraag is of het bestuur de attentie voor erfgoedzorg wil verbreden naar landschap en ruimtelijke kwaliteit. De informatie over erfgoed op de website wordt dan ook verbeterd.</p>
contactpersoon erfgoed	<p>Rolf van Toorn, e-mail: rolfvantoor@wdodelta.nl , telefoon: 088 – 2331492. Er is nog geen contact met Heemschut, contact wordt op prijs gesteld. Er is o.a. behoefte aan overzicht welke lokale erfgoedverenigingen in het werkgebied actief zijn.</p>

5 Waterschap Vechtstromen

algemene informatie	<p>Waterschap Vechtstromen Kooikersweg 1, 7609 PZ Almelo, telefoon: 088 – 220 33 33 website: https://www.vechtstromen.nl</p>
provincie	Drenthe, Gelderland, Overijssel
toegankelijkheid	<p>Onder het tabblad “water beleven” is onder de rubriek “kunstwerken” informatie geplaatst over bouwkundige waterbezienswaardigheden. (Spaarsluis, Banisgemaal, Schuivenhuisje, Stuw de Haandrik en stuwen en vistrappen). https://www.vechtstromen.nl/water-beleven/kunstwerken/</p> <p>Onder het tabblad “water beleven” is onder de rubriek “waterhistorie” een aantal artikelen geplaatst over historisch interessante plaatsen en gebieden. https://www.vechtstromen.nl/water-beleven/watertour-2014/</p> <p>Digitale brochures over waterbeheer en cultuurhistorie in landgoed De Groote Scheere en De Loozensche Linie zijn beschikbaar via: https://www.vechtstromen.nl/water-beleven/leren-water/folders-brochures-0/ In deze projecten is met erfgoed rekening gehouden.</p> <p>Geen info op de website waar archiefstukken rechtsvoorgangers bewaard worden.</p> <p>Geen info over opengestelde cultuurhistorische objecten op de website. In het verleden heeft het waterschap 1 of 2 keer meegedaan met de Open Monumentendag (fietstocht langs Schuivenhuisje). Tijdens de Molen- en gemalendag werd het Banisgemaal wel eens opengesteld. Nu niet meer sinds het Molendag geworden is.</p>
erfgoedbeleid	<p>In het Waterbeheerplan 2016-2021 geeft het waterschap aan rekening te houden met cultuurhistorie omwille van het versterken van ruimtelijke kwaliteit. Waar mogelijk wil het waterschap meewerken aan maatregelen die een actieve beleving van water mogelijk maken. Het waterschap biedt ruimte aan initiatieven van derden die een extra waarde willen scheppen.</p> <p>http://www.vechtstromen.nl/waterbeheerplan/strategie-beleid/uitdagingen/maatschappelijke/</p> <p>Uit een masterscriptie uit 2015 valt op te maken dat voor watererfgoed geen officiële beleidsplannen opgesteld zijn. Het historisch erfgoed als taak van een waterschap is nog erg in ontwikkeling. Erfgoed zal een onderdeel vormen van bredere vraagstukken rond recreatief medegebruik en ruimtelijke kwaliteit.</p> <p>http://www.rug.nl/research/kenniscentrumlandschap/mascripties/master-scriptie_historisch_en_actueel_waterbeheer_van_de_dinkel_mandyva_nkouwen_juli_2015.pdf</p>
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	<p>Onlangs is binnen het waterschap de Kerngroep Cultuurhistorie Waterschap Vechtstromen gestart. Doel voor 2017 is het inventariseren en waarden van potentieel waardevolle gebouwen. Er is ooit een overzicht gemaakt van monumenten binnen het beheergebied. Niet duidelijk is of daar ook objecten van het waterschap tussen zitten.</p>
contactpersoon erfgoed	<p>Tom Grobbe, t.grobbe@vechtstromen.nl, telefoon: 088-2203491 of 06-295 520 91, ook Maarten Zonderwijk bij erfgoed betrokken. Het waterschap wil kennishouders zoals Heemschut graag betrekken bij de inventarisatie van de erfgoedobjecten en bij inrichtings/renovatieprojecten waarbij erfgoed een rol speelt.</p>

6 Waterschap Vallei en Veluwe

algemene informatie	Waterschap Vallei en Veluwe Steenbokstraat 10, 7324 AX Apeldoorn, telefoon: 055 – 527 2911 website: https://www.vallei-veluwe.nl
provincie	Utrecht, Gelderland
toegankelijkheid	Onder het tabblad “water” wordt informatie over erfgoed aangeboden in de rubriek water en cultuurhistorie. Erfgoed is in drie categorieën verdeeld, dit zijn bouwwerken, dijken en water. Er zijn 55 bouwwerken, 9 dijken en 32 wateren beschreven. https://www.vallei-veluwe.nl/water/water/
	In 2014 is het historisch archief overgebracht naar het Gelders Archief in Arnhem. https://www.vallei-veluwe.nl/actueel/nieuws/nieuws-2014/februari/archieven-gefuseerde/
	Tijdens Open Monumentendag 2016 stelde het waterschap drie gemalen open. https://www.vallei-veluwe.nl/actueel/nieuws/nieuws-2016/september/molen-gemalendag/
erfgoedbeleid	In 2012 is een nota opgesteld, de Nota Cultuurhistorie. Zorg voor watererfgoed bij waterschap Vallei en Veluwe. http://veluwe.citystream.nl/attachments/39/AP09_3_Maatschappelijk_Verantwoord_Ondernemen_nota_cultuurhistorie.pdf Twee links verwijzen naar achtergronddocumenten en bijlagen bij dit rapport. Cultuurhistorische elementen en objecten bij Waterschap Vallei & Eem (2011), downloadbaar via: http://www.wve.nl/contents/pages/206647/voorstel_aan_ab_inventarisatie_cultuurhistorie_23_november_2011.pdf Rapport Zorg voor Watererfgoed (2010). Uitwerking cultuurhistorisch beleid van Waterschap Veluwe. http://veluwe.citystream.nl/attachments/20/AP10_1a_Uitwerking_cultuurhistorie_rapport.pdf Watergerelateerde cultuurhistorie is ingedeeld in drie categorieën. Dit zijn objecten (voornamelijk historische bouwwerken zoals sluizen, gemalen, watermolens), beken/waterlopen, met name sprengstelsels en beken en landschappen/wateren, zoals wielen, kolken en stadsgrachten. Er zijn vier investeringscategorieën opgesteld (A t/m D), in volgorde van afnemende prioriteit voor instandhouding en zonodig herstel. De onderhoudskosten zijn voor categorie A t/m C inzichtelijk gemaakt. In totaal gaat het om 135 objecten, 110 beken/waterlopen en 105 landschappen/wateren. Voor categorie A is het waterschap verantwoordelijk vanuit waterhuishoudkundig oogpunt. Het gaat om nog functionerende elementen die een middelmatige tot hoge cultuurhistorische waarde hebben en die kansen bieden voor samenwerking en profilering.
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	Er is een initiatief om een stichting op te richten voor het waterschapserfgoed dat niet (meer) in eigendom is bij het waterschap. Er zijn gesprekken geweest met de heemraad. Doel initiatiefgroep is om uiteindelijk voor heel Gelderland een stichting voor waterschapserfgoed op te richten, naar analogie van de Stichting Waterschapserfgoed in Friesland. De initiatiefnemers willen graag in contact komen met Heemschut. Contactpersoon: voorzitter stichting i.o. dhr. J.H.J. van Blommestein, vanblommestein@planet.nl .
contactpersoon erfgoed	Gerard Willemsen, GWillemsen@Vallei-Veluwe.nl

7 Waterschap Rijn en IJssel

algemene informatie	Waterschap Rijn en IJssel Liemersweg 2, 7006 GG Doetinchem, telefoon: 0314 – 369 369 website: https://www.wrij.nl
provincie	Overijssel, Gelderland
toegankelijkheid	Op de website staat onder het tabblad “beleven” de rubriek “kennis en informatie”. Hier is informatie over watererfgoed geplaatst. Er is een doorklikmogelijkheid om bij de database te komen met de gegevens van meer dan 180 objecten. https://www.wrij.nl/thema/kennis-informatie/watererfgoed-0
	Het historisch archief wordt bewaard in het Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers, zie: https://www.wrij.nl/thema/kennis-informatie/archiefstukken/ , direct naar het archief via: http://www.ecal.nu/
erfgoedbeleid	Het watererfgoed is geïnventariseerd. De database met gegevens over watererfgoed is openbaar gemaakt via de website http://watererfgoed.wrij.nl/ Per object zijn basisgegevens met vermelding van eigenaar en monumentenstatus beschikbaar. Het gaat om meer dan 180 objecten.
	In 2007 verscheen de beleidsnotitie “Van behoud naar ontwikkeling. Nieuwe kansen voor cultureel erfgoed aan het water”. Dit beleidsstuk is niet online beschikbaar.
	Het waterschap gaat uit van een integrale aanpak, waarbij cultuurhistorie ook meegenomen kan worden in het project. Een voorbeeld is de aanleg van een vispassage, waarbij tegelijk de restauratie van een historische watermolen aangepakt kan worden (Bron: Waterbeheerplan 2016-2021, p. 87).
	Het waterschap stelde in 2015 een financiële bijdrage van € 370.000,- aan de gemeente Oost Gelre ter beschikking voor de renovatie en restauratie van het grachtensysteem van Groenlo. Het waterschap heeft in 2015 en 2016 in diverse integrale waterprojecten met particulieren bijgedragen aan het herstel van erfgoed. Zo zijn er twee watermolens in Winterswijk gerestaureerd, is het Oude Rijn gemaal in Pannerden gerestaureerd en is de historische Botterbeek weer hersteld zodat er op de Buurserbeek weer met de Buurser Pot kan worden gevaren. Zie voor meer informatie de volgende links: https://www.wrij.nl/@7076/nieuwe-watermolen/ https://www.wrij.nl/thema/actueel/projecten/denhelder/nieuws/@7574/commissaris-koning/ https://www.wrij.nl/basis/zoeken/@7010/oude-rijn-gemaal/ https://www.wrij.nl/thema/actueel/projecten/buurserbeek-landgoed/nieuws-project/20-april-opening/
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	
contactpersoon erfgoed	Jaap Jongeneel, j.jongeneel@wrij.nl

8 Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden

algemene informatie	Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden Poldermolen 2, 3994 GJ Houten, telefoon: 030 - 634 57 00 website: www.hdsr.nl
provincie	Utrecht, Zuid-Holland
toegankelijkheid	Op de website is onder de knop “ons werk” het tabblad “watererfgoed” opgenomen https://www.hdsr.nl/werk/watererfgoed . Hier is informatie over het bezoekerscentrum Dijkhuiscomplex Jaarsveld, de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie, fietsroutes en boeken en links over watererfgoed geplaatst. Het waterschap plaatste in het gebied verschillende informatieborden, ook bij cultuurhistorische objecten. De teksten op deze informatieborden zijn digitaal raadpleegbaar via een link op deze webpagina.
	Verschiedende objecten om te bezoeken: bezoekerscentrum Dijkhuiscomplex Jaarsveld, met kleine expositie over dijkbewaking van vroeger en nu. Op afspraak te bezoeken o.l.v een gids van Stichting Kunst en Cultuur Lopik. https://www.hdsr.nl/vast/zoeken/@3218/dijkhuis-jaarsveld/ en https://www.hdsr.nl/bestuur-organisatie/abc-0/dijkhuis-jaarsveld/ . Voormalig stoomgemaal De Hooge Boezem in Haastrecht, in eigendom bij particuliere stichting. Ligt op punt waar drie waterschappen aan elkaar grenzen. Gezamenlijke presentatie van waterschapswerk vroeger en nu. In de zomermaanden dagelijks geopend, zie: http://www.gemaalhaastrecht.nl Voormalig stoomgemaal Kamerik-Teijlingen in Woerden in eigendom van het waterschap en beheerd door vrijwilligers. In 2015 heropend na restauratie. https://www.hdsr.nl/vast/zoeken/@24888/opening-stoomgemaal/
	Deelname aan OMD. Het waterschap stelde in 2015 twee gemalen open, zie: https://www.hdsr.nl/vast/zoeken/@28493/gemaal-papekop
	Het oude archief van de Stichtse Rijnlanden en de rechtsvoorgangers is ondergebracht in het Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek, vanaf januari 2017 tijdelijk gevestigd in het Stadskantoor te Oudewater en op afspraak te bezoeken, http://rhcrijnstreek.nl/
erfgoedbeleid	Het waterschap wil dat de geschiedenis van het water en vooral van het waterbeheer zichtbaar blijft in het werkgebied. Het waterschap wil het watererfgoed (denk aan de sporen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie maar ook bijvoorbeeld aan het dijkhuis in Jaarsveld) behouden en waar mogelijk versterken.
	In 2014 is het erfgoedbeleid geëvalueerd, zie nota Cultuurhistorie, waar staan we nu. De aanbevelingen zijn overgenomen en worden uitgewerkt tot een programma cultuurhistorie voor de jaren 2015-2020. https://www.hdsr.nl/vast/zoeken/?zoeken_term=waar+staan+we+nu
	Inventarisatie erfgoed: in 2006 heeft het waterschap een inventarisatie laten doen van cultuurhistorische waardevolle waterstaatkundige objecten, die mede in eigendom zijn van het waterschap, zoals peilschaalhuisjes, waakhuispalen en voormalige stoomgemalen. Dit leverde bijna honderdvijftig cultuurhistorisch waardevolle waterelementen op, ongeveer honderd zijn in eigendom van het waterschap. De inventarisatie is online in te zien, zie: https://www.hdsr.nl/werk/watererfgoed/boeken-links/
	Samenwerking met Hoogheemraadschap Rijnland en Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard wat betreft presentatie in voormalig stoomgemaal De Hoge Boezem in Haastrecht.

meer lezen	<p>De website van het waterschap biedt een overzicht van boeken over het watererfgoed, zie: https://www.hdsr.nl/werk/watererfgoed/boeken-links</p> <p>In 2008 (herdruk 2013) verscheen het publieksboek over de geschiedenis van het waterschap onder de titel Utrechts water. Duizend jaar waterbeheer in De Stichtse Rijnlanden. Een downloadbare digitale versie van deze publicatie is beschikbaar op de website.</p>
actueel m.b.t. erfgoed	<p>In Juli 2017 komt een fietsroute-app uit, ontwikkeld i.s.m. Waterliniemuseum.</p> <p>Voor 2017 staat het opnemen van cultuurhistorische objecten en elementen in het geo-informatiesysteem gepland. Als basis hiervoor dient de cultuurhistorische inventarisatie uit 2006. Op den duur komt er een interactieve kaart voor op de website.</p> <p>Er is een nieuwe stichting opgericht voor het behoud van de wipmolen in Bonrepas.</p>
contactpersoon erfgoed	<p>Remco Lots, ambtelijk aanspreekpunt, remco.lots@hdsr.nl 030 – 6345816</p> <p>Bernard de Jong, DB-lid portefeuillehouder erfgoed, jong.b@hdsr.nl, 030 – 6345700</p>

9 Waterschap Amstel Gooi en Vecht

algemene informatie	<p>Waterschap Amstel, Gooi en Vecht Korte Ouderkerkerdijk 7, 1096 AC Amsterdam, telefoon: 0900 - 93 94 website: www.agv.nl</p>
provincie	Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland
toegankelijkheid	<p>Op de website onder het tabblad “over ons” is de rubriek “geschiedenis” te vinden, met zes thema’s over de geschiedenis. https://www.agv.nl/geschiedenis/</p>
	<p>Info over watererfgoed is te vinden onder het tabblad “recreatie”, in de rubriek “genieten van het water”, zie: https://www.agv.nl/recreatie/genieten-van-water/. Het thema watererfgoed presenteert het gebouwde erfgoed in zes groepen. Dit zijn de gemalen, sluizen, kanalen (waaronder de Amsterdamse grachten), dijken (Diemerzeedijk), molens en waterschapsgebouwen. Onder watererfgoed valt ook de geschiedenis van rivieren. Het Gemeenlandshuis is sinds 2008 in eigendom van de Stichting Hendrik de Keyser. https://www.agv.nl/recreatie/watererfgoed/</p>
	<p>Het waterschap doet mee aan OMD. Tijdens de Open Monumentendag in 2016 waren rondleidingen georganiseerd bij vier monumenten, zie: https://www.agv.nl/nieuws/2016/8/rondleidingen-tijdens-open-monumentendag</p>
	<p>Het waterschap beheert zelf het historisch archief. Het oudste originele stuk dateert uit 1438. https://www.agv.nl/geschiedenis/historisch-archief/</p>
erfgoedbeleid	<p>In 2011 is de inventarisatie uit 2003 met alle watergebonden landschappelijke en cultuurhistorische waarden geactualiseerd en uitgebreid met objecten in Amsterdam. Er zijn circa driehonderd watergerelateerde objecten en elementen met een cultuurhistorische waarde geïnventariseerd, waarvan 75 eigendom zijn van het waterschap. Bron: Waterbeheerplan 2016-2021 Downloadbare versie via: https://www.agv.nl/onze-taken</p>
	<p>Nota Recreatief medegebruik Landschap & Cultuurhistorie (nota LRC) uit 2011, waarin staat onder welke voorwaarden het waterschap (mee)werkt of (mee)betaalt aan maatregelen op gebied van landschap en cultuurhistorie. Daarvoor is een afwegingskader en een prioriteitenlijst gemaakt. Heemschut is genoemd als een van de voorbeelden van belangenorganisaties. EURO 177.500 per jaar beschikbaar als budget voor (mede)financiering van maatregelen om cultuurhistorische (inclusief landschappelijke en architectonische) waarden te behouden, herstellen of ontwikkelen. https://www.agv.nl/siteassets/onze-taken/nota-rlc-vestiged-door-ab-15-12-2011.pdf</p>
	<p>Op basis van de inventarisatie uit 2011 is een lijst met elementen opgesteld ter herstel of ontwikkeling. Met de uitvoering is in 2015 begonnen.</p>
	<p>Molennota (2012). Op basis van deze nota zijn met een aantal eigenaren van molens overeenkomsten aangegaan om historische poldermolens (weer) in te zetten voor het waterbeheer, waarbij deze molens tevens een positief effect hebben op de vismigratie. https://www.agv.nl/siteassets/onze-taken/molennota.pdf</p>
	<p>Het waterschap werkt met watergebiedsplannen. De eerste stap bestaat uit het verzamelen van allerlei informatie over het gebied. Bewoners en andere partijen kunnen bijdragen door kennis en wensen voor het gebied te laten weten. Na het verzamelen van de informatie wordt een ontwerpplan gemaakt. Dit is een kans voor Heemschut om</p>

	<p>mee te kunnen praten voorafgaand aan het ontwerp. https://www.agv.nl/onze-taken/wat-is-een-watergebiedsplan/</p>
	<p>Behoud van cultuurhistorische waarden gebeurt niet automatisch. Er moet hard aan gewerkt worden. Het waterschap wil bijdragen aan de belevingswaarde door aandacht voor cultuurhistorie. Het beheergebied is cultuurhistorisch interessant. Het waterschap wil de focus leggen op educatie over het watererfgoed. Het waterschap draagt bij aan verbetering van beleving van cultuurhistorie. Het beheer van landschappelijke en architectonische waarden ziet het waterschap als een maatschappelijke (neven)taak. Restauratie van historische objecten kan onderdeel zijn van een uitvoeringsproject. Het doel voor 2021 is dat het onderhoud aan niet-operationele cultuurhistorische objecten is uitgevoerd op een vooraf vastgesteld onderhoudsniveau. Minimaal 85% van het beschikbare budget voor recreatief medegebruik, landschap en cultuurhistorie wordt jaarlijks besteed in eigen projecten en initiatieven van derden. In 100% van de eigen plannen is aantoonbaar rekening gehouden met recreatief medegebruik, landschap en cultuurhistorie. Wat betreft de cultuurhistorische waarden is de focus verschoven van herstel en restauratie naar communicatie en educatie over watererfgoed. Doorontwikkeling van de website met o.a. het inrichten van een platform cultuurhistorie krijgt extra aandacht. Objecten zonder waterhuishoudkundige functie (dus niet-operationeel), in eigendom van het waterschap, worden op het huidige niveau onderhouden. Om deze cultuurhistorische en landschappelijke waarden ook op de lange termijn veilig te stellen, gaat het waterschap in de periode 2016-2021 na welke objecten het wil behouden. Voor de objecten die het waterschap wil behouden, wordt in beeld gebracht welke extra herstel- en restauratiewerkzaamheden nodig zijn en welke kosten daarmee gemoeid zijn. Het waterschap zal op basis van deze informatie een beslissing nemen. Bron: Waterbeheerplan 2016-2021. Downloadbare versie via: https://www.agv.nl/onze-taken</p>
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	<p>In waterbeheerplan aangekondigd (in inleiding paragraaf 6 WBP) dat er een nieuwe beleidsnotitie komt over het onroerend goed van het waterschap voor innovatief (mede)gebruik.</p>
contactpersoon erfgoed	<p>Anne Schopman, projectleider cultuurhistorie/recreatie, Anne.Schopman@waternet.nl, telefoon: 06 - 517 175 26. Mevr. Schopman wil graag een afspraak met Heemschut maken. Rolf Steenwinkel (Dagelijks Bestuur) gaat over cultuurhistorie, rolf.steenwinkel@agv.nl https://www.agv.nl/over-ons/het-bestuur-in-beeld/rolf-steenwinkel/?_ga=2.204592341.419950485.1495459059-349016541.1495458887</p>

10 Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier

algemene informatie	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier Stationsplein 136, 1703 WC Heerhugowaard, tel: 072- 582 82 82 website: https://www.hhnk.nl
provincie	Noord-Holland
toegankelijkheid	Informatie over de cultuurmonumenten is via de website niet ontsloten.
	Geen informatie over het historisch archief op de website. Historisch archief wordt op twee plaatsen bewaard, in Alkmaar (Regionaal archief) en in Hoorn (Westfries Archief) http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Hoogheemraadschap%20Hollands%20Noorderkwartier/271824/271824_1.html
	Deelname aan Open Monumentendag met het Noordpolderhuis in de Schermer. Er zijn drie museumgemalen, nog in eigendom van het waterschap, uitvoerend werk door stichtingen. http://stoommachinemuseum.nl en http://www.gemaal-beetskoog.nl en museumgemaal Wilhelmina in Schermerhorn
	Tijdens Open Monumentendag 2016 werd een bijzonder schilderij uit de collectie tentoongesteld. https://www.hhnk.nl/portaal/nieuws_42119/item/topstuk-eenmalig-te-zien-tijdens-open-monumentendag_7519.html
	Collectie roerend erfgoed digitaal toegankelijk gemaakt, een aantal items op Collectie Nederland geplaatst http://www.collectienederland.nl/search/?q=hollands+noorderkwartier
	In centrale hal van het kantoor in Heerhugowaard is een deel van de collectie voorwerpen in een museale opstelling te zien. Er worden wisselexposities ingericht.
erfgoedbeleid	Inventarisatie uit jaren 1980 achterhaald, moet opnieuw gebeuren
	Visie op watererfgoed opgesteld, Visie gaat o.a. over verbeteren van zichtbaarheid van het erfgoed. https://www.hhnk.nl/portaal/nieuws_42119/item/hhnk-werkt-aan-heldere-visie-op-watererfgoed_8239.html Portefeuillehouder bestuur visie op cultuurhistorisch erfgoed J. Kramer https://www.hhnk.nl/document.php?m=1&fileid=21799&f=68e9e357a037be9080f613b6f17c0f38&attachment=0&a=271
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	Ruim 33 kilometer dijk tussen Hoorn en Durgerdam moeten versterkt worden. De dijk is een provinciaal monument. Samen met partners en omwonenden zoekt het waterschap naar een maatwerkoplossing. Het gaat ook om dijkversterkingen in historische plaatsen zoals Hoorn en Edam. Plannen zijn nu in ontwikkeling en nog niet vastgesteld. Om de kwaliteiten van het gebied te borgen er ervoor te zorgen dat deze een volwaardige plek krijgen in de planvorming is het Kader Ruimtelijke Kwaliteit opgesteld. https://www.markermeerdijken.nl/markermeerdijken/meest-gestelde-vragen_3644/item/de-markermeerdijken-zijn-van-uniek-belang-voor-de-ruimtelijke-kwaliteit-hoe-zorgt-de-alliantie-ervoor-dat-dit-zo-goed-mogelijk-behouden-blijft_3280.html . De komende maanden zijn er meerdere momenten om te reageren op de plannen. Dat kan via bijeenkomsten en door een e-mail te sturen aan contact@markermeerdijken.nl . Nadat het ontwerp Projectplan Water is vastgesteld door het bestuur legt de provincie Noord-Holland het plan ter inzage. Hierop kunnen belanghebbenden inspreken.
contactpersoon erfgoed	Ingrid Oud, i.oud@hhnk.nl , telefoonnummer 072 – 582 82 82.

Mevr. Oud wil graag kennismaking met Heemschut. Jammer dat Heemschut niet vertegenwoordigd was op de informatieavond in maart met een presentatie van de visie op erfgoed.

11 Hoogheemraadschap van Rijnland

algemene informatie	Hoogheemraadschap van Rijnland Archimedesweg 1, 2333 CM Leiden, telefoon: 071 – 306 30 63 website: https://www.rijnland.net
provincie	Noord-Holland, Zuid-Holland
toegankelijkheid	Onder het tabblad “over Rijnland” is de rubriek “erfgoed” in te zien. https://www.rijnland.net/over-rijnland/erfgoed Onder de knop “gebouwen en kunstwerken” zijn teksten en foto’s van historische gemalen, sluizen, gemeenlandshuizen, bruggen, de molenviergang Aarlanderveen en de Stelling van Amsterdam geplaatst. https://www.rijnland.net/over-rijnland/erfgoed/gebouwen-en-kunstwerken
	Onder het tabblad “over Rijnland” is de rubriek “erfgoed” in te zien. https://www.rijnland.net/over-rijnland/erfgoed Onder de knop “geschiedenis en canon” is in de vorm van zes doorkiesmenus historische informatie beschikbaar over het ontstaan van het waterschap. In de Canon van Rijnland wordt de geschiedenis van het waterschap in dertig momentopnames gepresenteerd. https://www.rijnland.net/over-rijnland/erfgoed/geschiedenis-en-canon-1 Twee publicaties (2002, 2006) bieden een uitgebreider beeld van de geschiedenis. https://www.rijnland.net/over-rijnland/erfgoed/artikelen-geschiedenis-en-canon/voorwoord
	Het waterschap stelt gebouwen open tijdens de Open Monumentendag, zie: https://www.rijnland.net/actueel/nieuws/nieuws-2016/gemeenlandshuizen-in-leiden-en-spaarndam-open-tijdens-open-monumentendag-2016
	Het waterschap heeft het historisch archief in eigen beheer. Op afspraak is de studiezaal in Leiden te bezoeken. https://www.rijnland.net/over-rijnland/erfgoed/zoeken-in-archieven-en-collecties https://www.rijnland.net/over-rijnland/bibliotheek een overzicht van gegevens die vrij downloadbaar zijn biedt de link https://www.archieven.nl/nl/search-modonly?mivast=319&mizig=349&miadt=319
erfgoedbeleid	Beleid voor subsidiëring van gebouwd erfgoed (gemalen, molens, sluizen, duikers en dijklichamen) in een beleidsnota met de titel Onroerend erfgoedbeleid(2016). Het is een actualisatie van het beleid uit 2006. Het waterschap heeft de belangrijkste objecten geselecteerd, dit zijn de “iconen van Rijnland”. Het stuk geeft een overzicht (inventarisatie) van het onroerend erfgoed. Dit beleidsstuk staat niet online.
	Inventarisatie grenspalen op de grens van Rijnland en Delfland verscheen in 2012, downloadbaar via: https://www.rijnland.net/over-rijnland/erfgoed/downloads-erfgoed/grenspalen-op-de-grens-van-rijnland-en-delfland/view?searchterm=eggo+tiemen
meer lezen	Over de geschiedenis van het waterschap zijn verschillende publicaties te koop, zie: https://www.rijnland.net/over-rijnland/erfgoed/extra-paginas-erfgoed/boeken-bestelformulier
actueel m.b.t. erfgoed	
contactpersoon erfgoed	Eggo Tiemens, eggo.tiemens@rijnland.net , telefoon: 071 – 306 3059

12 Hoogheemraadschap van Delfland

algemene informatie	Hoogheemraadschap van Delfland Brasserplein 2, 2612 CT Delft, telefoon: 015 – 260 81 08 website: https://www.hhdelfland.nl
provincie	Zuid-Holland
toegankelijkheid	Op de website is geen informatie over erfgoed opgenomen. Het historisch archief, met stukken uit de periode 1319-1990, is in eigen beheer bij het waterschap. https://www.hhdelfland.nl/over-ons/oud-archief Via de website zijn de inventarislijsten rechtstreeks toegankelijk.
erfgoedbeleid	Deelname OMD: openstelling van het Gemeenlandshuis in Delft In 2012 is een inventarisatie uitgevoerd naar het gebouwde erfgoed. De studie richtte zich op 53 objecten, waarvan 25 Rijksmonument en 21 gemeentelijk monument zijn. Er is een waardestelling opgesteld voor vijf objecten. Downloadbare pdf-versie van het Rapport Pilot Waterfgoed Hoogheemraadschap van Delfland op internet beschikbaar via intikken zoekterm "pilot watererfgoed Delfland". Op basis van de inventarisatie uit 2012 is in 2014 beleid vastgesteld. Het waterschap hanteert vier categorieën voor omgang met de cultuurhistorische objecten. Identiteitsdragers blijven in eigendom en onderhoud. Objecten kunnen worden afgestoten, dan gaan ze in de verkoop, met of zonder bepaalde voorwaarden of kunnen worden geschonken aan een organisatie die voor verdere instandhouding zorgdraagt. Voorbeeld is het Gemeenlandshuis in Maassluis dat voor 1 euro overgedragen is aan Stichting Hendrik de Keijser. Bij plannen voor verkoop eerst interne consultatie.
	Erfgoedwaarden van watergangen, dijken en kaden zijn niet in kaart gebracht. Ruimtelijke waardering van dit type elementen van de provincie Zuid-Holland is hierbij leidend, bv de waardering van de Maasdijk van Maassluis tot Hoek van Holland.
meer lezen	Publicaties en kaarten over de historie van het waterschap zijn verkrijgbaar bij het waterschap. https://www.hhdelfland.nl/over-ons/kaartatlassen-en-boeken
actueel m.b.t. erfgoed	Er is een digitale kaart in de maak met toegang tot informatie over alle erfgoedobjecten. De planning is om de kaart vóór 1 oktober 2017 online te zetten.
contactpersoon erfgoed	Michel van Luijk, vastgoedadviseur, mvanluijk@hhdelfland.nl . Er zijn twee vastgoedadviseurs werkzaam bij het waterschap

13 Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpenerwaard

algemene informatie	Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard Maasboulevard 123, 3063 GK Rotterdam, telefoon: 010 – 45 37 200 website: https://www.schielandendekrimpenerwaard.nl
provincie	Zuid-Holland
toegankelijkheid	Op de website is nauwelijks aandacht voor erfgoed, de pagina “historie” gaat voornamelijk in op de archieven en collecties.
	Onder het tabblad “ons werk” geeft de knop “historie” informatie over de historische archieven en zijn er teksten over de geschiedenis van de rechtsvoorgangers van het waterschap geplaatst. Het waterschap beheert zijn eigen oude archieven. https://www.schielandendekrimpenerwaard.nl/over-ons/historie Pdf met info over het archief is downloadbaar via: https://www.schielandendekrimpenerwaard.nl/media/documenten/2015/archiefbrochure.pdf
	Deelname OMD. In 2016 waren het Jan Anne Beijerincksgemaal in Capelle aan den IJssel (in beheer bij een stichting) en de waterberging onder het oude stoomgemaal van Schieland aan de Admiraliteitskade (niet meer in eigendom) geopend.
erfgoedbeleid	https://www.schielandendekrimpenerwaard.nl/diensten/publicaties/waterbeheerplan/waterbeheerplan-1
	Het waterschap maakt onderscheid tussen erfgoed (roerend en onroerend) en archieven en collecties. Het waterschap zet zijn roerende erfgoed in om de band met de historie levend te houden. Zo hangen en staan er verschillende historische objecten in het kantoorpand in Rotterdam.
	Het onroerend erfgoed is in 2008 geïnventariseerd met de bedoeling er beleid voor te maken, dit beleid is niet ontwikkeld.
	Cultuurhistorische inventarisatie over IJsseldijken en Krimpenerwaard uit 2012 in rapport ‘Verkenning krachtige IJsseldijken Krimpenerwaard’. Downloadbare versie https://www.archieven.nl/nl/search-modonly?mivast=319&mizig=349&miadt=319 https://www.schielandendekrimpenerwaard.nl/werk-in-uitvoering/bouwen-aan-sterke-waterkeringen/krachtige-ijsseldijken-krimpenerwaard/kijk_om_oplegger_cultuurhistorie_alleenbureaustudie.pdf
	Ad hoc wordt bekeken of er iets met erfgoed kan. Een project waar op succesvolle wijze rekening gehouden is met cultuurhistorische waarden is de restauratie en het weer bevaarbaar maken van de Stolwijker Schutsluis in 2012, zie de publicatie https://www.schielandendekrimpenerwaard.nl/over-ons/historie/publicaties-1
meer lezen	Bij het waterschap zijn verschillende boeken over de geschiedenis van het waterschap te koop, zie: https://www.schielandendekrimpenerwaard.nl/over-ons/historie/publicaties-1/publicaties
actueel m.b.t. erfgoed	Voor erfgoed is er momenteel nog te weinig belangstelling voor een actieve benadering. Er is onvoldoende capaciteit om erfgoed beter op de kaart te zetten. De archivaris neemt het onderwerp erfgoed waar, heeft 1 dag per week voor uitvoering van zijn taken.
contactpersoon erfgoed	Gert Koese, archivaris, g.koese@hnsk.nl

14 Waterschap Rivierenland

algemene informatie	<p>Waterschap Rivierenland De Blomboogerd 1, 4003 BX Tiel, telefoon: 0344 - 649 090 website: https://www.waterschaprivierenland.nl</p>
provincie	Gelderland, Utrecht, Zuid-Holland, Noord-Brabant
toegankelijkheid	<p>Op de website is geen eigen pagina voor erfgoed ingericht. Informatie over de geschiedenis van het waterschap zit in de begeleidende teksten van de fietsroutes, https://www.waterschaprivierenland.nl/common/over-het-waterschap/fietsen-en-wandelen.html</p>
	<p>Het waterschap heeft plannen om het J.U. Smitgemaal in Kinderdijk te renoveren en te elektrificeren. https://www.waterschaprivierenland.nl/nieuws/2017/05/informatiebijeenkomst-toekomstplannen-j.u.-smitgemaal.html</p>
	<p>Geen informatie over het archief op de website, behalve de archiefverordening. Het historisch archief wordt bewaard op vier plaatsen, in Tiel (regionaal archief), Nijmegen (gemeente archief), Gorinchem (gemeente archief) en Heusden (Streekarchief Land van Heusden en Altena). https://www.waterschaprivierenland.nl/cvdr/cvdr339197_1/Archiefverordening+van+Waterschap+Rivierenland+2014.htm In het Regionaal Archief Rivierenland in Tiel wordt gewerkt aan de ontsluiting van de collectie waterstaats erfgoed, zie: http://regionaalarchiefrivierenland.nl De Atlas Waterschap Rivierenland is een grote collectie van kaarten, tekeningen, prenten, foto's, wapendiploma's en kunstwerken. Er is geen informatie op de website van het waterschap opgenomen over het historisch archief.</p>
	<p>Voor de objecten die bezocht kunnen worden tijdens OMD contact opnemen met afdeling communicatie, Anita Wesselink a.wesselink@wsrl.nl,</p>
erfgoedbeleid	<p>In het Waterbeheerprogramma 2016-2021 "Koers houden, kansen benutten" geeft het waterschap aan cultuurhistorische kenmerken te willen behouden of versterken. Het waterschap noemt cultuurhistorie als een belang dat meespeelt bij de dijkverzwaring van de Waaldijk tussen Gorinchem en Tiel. Voor de rivier de Linge wil het waterschap een overzicht van waarden maken.</p>
	<p>Inventarisatie uit 2008, in totaal 88 objecten beschreven en gewaardeerd. www.vestigia.nl/index.php/projecten/erfgoedbeleid-en-ruimtelijke-ordening/waterschap-rivierenland Het waterschap is bezig deze inventarisatie te actualiseren. Dit zal ook de input vormen voor verder erfgoedbeleid. Er is nu nog geen erfgoedbeleid. Erfgoed zit in de projecten, dus ook bij gebiedsadviseurs moet dit belang meegenomen worden. Kansen voor erfgoed worden per project bekeken.</p>
	<p>In 2009 zijn dijken, kaden en watergangen geïnventariseerd, resultaten in rapport "Aan de wieg van het waterschap: inventarisatie van dijken, kaden en achtergangen in het Gelders rivierengebied: ontwerphandreiking voor wateropgaven". Meer info via: http://library.wur.nl/WebQuery/hydrotheek/1920496</p>
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	<p>Het waterschap won eind 2016 de Waterinnovatieprijs met de 'integrale omgevingsaanpak dijkversterking Diefdijklinie'. Onderdeel van deze aanpak is het opknappen van elementen uit de tijd van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. https://www.waterschaprivierenland.nl/nieuws/2016/11/dijkversterking-diefdijklinie-wint-waterinnovatieprijs-2016.html meer over dit project</p>

	via: www.dijkverbetering.waterschaprivierenland.nl project Diefdijklinie, hier is ook info over de historische waarde van de linie opgenomen.
	Er is binnen het waterschap groeiende aandacht voor cultuurhistorie, ook in de koppeling communicatie en zichtbaarheid van het waterschap.
	De uitwerking van de waardestelling van de rivier de Linge loopt nog niet echt. Het waterschap zoekt naar de juiste scope. Het waterschap wil de rivier als waterschapsicoon steviger neerzetten.
contactpersoon erfgoed	Eva Damen, e.damen@wsrl.nl en Daan Willems, d.willems@wsrl.nl , interesse in kennismaking, maar eerst duidelijk maken wat Heemschut kan bieden.

15 Waterschap Hollandse Delta

algemene informatie	Waterschap Hollandse Delta Handelsweg 100, 2988 DC Ridderkerk, telefoon: 0900 2005005 website: https://www.wshd.nl
provincie	Zuid-Holland
toegankelijkheid	Op de startpagina is via de knop “archieven rechtsvoorgangers“ informatie over de historische archieven beschikbaar. Op vier plaatsen zijn de archieven opgeslagen, in het Regionaal Archief in Dordrecht, het streekarchief Goeree-Overflakkee, het stadsarchief Rotterdam en het regionaal archief Voorne-Putten en Rozenburg. https://www.wshd.nl/common-nlm/archieven-rechtsvoorgangers.html
	Waterschap Hollandse Delta bezit een rijke en gevarieerde verzameling kunst- en cultuurhistorische voorwerpen, van specifiek waterschapsgerelateerde voorwerpen als historische glazen, stembussen, landmeetinstrumenten, peilstokken en seintoestellen tot kunstvoorwerpen en meubilair. De collectie is digitaal toegankelijk gemaakt via http://www.museum-online.nl/hollandsedelta
erfgoedbeleid	Cultuurhistorische waarden worden integraal meegenomen in de besluitvorming, uit: Waterbeheerplan 2016-2021. https://www.wshd.nl/binaries/content/assets/wshd---website/common/schoon-en-voldoende-water/waterbeheerprogramma-2016-2021-printversie.pdf
	Concept Notitie Cultuurbeleid 2006, niet vastgesteld beleidsstuk. zie: https://www.wshd.nl/binaries/content/assets/wshd---website/common/organisatie/missie+strategie/cultuurbeleidhdb0600848.pdf
	Inventarisatie Cultuurhistorische objecten IJsselmonde en Dordrecht is in 2011 uitgevoerd, downloadbare versie van het rapport via: https://www.monumentenzorgdordrecht.nl/wijkensites.dordrecht/up/ZyavhbgJuD_Cultuurhistorische_Atlas_Dordrecht.pdf
meer lezen	Historische Atlas Waterschap Hollandse Delta, interactieve digitale kaart bereikbaar via: http://cultuurhistorischeprojecten.nl/historische-atlas-waterschap-hollandse-delta-2011-2014/
contactpersoon erfgoed	Contactpersoon is met pensioen, geen reactie op vraag wie opvolger is.

16 Waterschap Scheldestromen

algemene informatie	Waterschap De Scheldestromen Kanaalweg 1, 4337 PA Middelburg, telefoon: 088 – 24 61 000 website: www.scheldestromen.nl
provincie	Zeeland
toegankelijkheid	Op de startpagina is via de knop “interactieve kaarten” de Cultuurhistorische Kaart Zeeland toegankelijk. Bij het doorklikken op de punten op deze kaart wordt per locatie of gebied informatie zichtbaar over de cultuurhistorische waarde, de mate van impact die ruimtelijke ingrepen zullen hebben op deze waarde en een advies. Toegevoegd is een achterliggend document in pdf-versie.
	Informatie over de historische archieven en cultureel erfgoed is opgenomen onder het tabblad “over ons”, zie: https://scheldestromen.nl/archieven-en-cultureel-erfgoed Het historisch archief is op twee plaatsen bewaard. De archieven van de rechtsvoorgangers van waterschap Zeeuwse Eilanden bevinden zich in Middelburg in het Zeeuws archief, zie www.zeeuwsarchief.nl . De archieven van de rechtsvoorgangers van waterschap Zeeuws-Vlaanderen beheert het waterschap zelf, de archiefbewaarplaats is in het waterschapskantoor in Terneuzen. Contactpersoon voor informatie en bezoek m.b.t. het archief in Terneuzen is mevr. D. van Rijsbergen, telefoon 088- 2461117.
	Geen informatie over opengestelde monumenten op de website.
erfgoedbeleid	In het Waterbeheerplan 2016-2021 wordt cultuurhistorie/erfgoed niet genoemd. Het beheergebied is opgedeeld in vijftien deelgebieden.
	Een groot deel van het erfgoed is geïnventariseerd. In 2009 zijn de zeeweringen gedaan, voorbeelden van inpassen van cultuurhistorie bij dijkverbeteringen zie: http://zeeweringen.nl/pdf/pzc_2015.pdf . In 2013-2015 zijn duikers en sluizen geïnventariseerd. Op basis hiervan maakte het waterschap beleid en is een start gemaakt met de restauratie van de eerste groep waardevolle duikers en sluizen.
	Het waterschap besteedt een deel van de financiële bestemmingsreserves aan het herstel van cultuurhistorische duikers. Bron: https://scheldestromen.nl/positief-saldo-jaarrekening-waterschap
meer lezen	Polderman, R. Waardering en selectie van cultuurhistorisch waardevolle duikers en sluizen in Zeeland in: Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis 25/2 december 2016, p. 59-71.
actueel m.b.t. erfgoed	
contactpersoon erfgoed	Mevrouw C. van Gaalen, caroline.vangaalen@scheldestromen.nl

17 Waterschap Brabantse Delta

algemene informatie	Waterschap De Brabantse Delta Bouvignelaan 5, 4836 AA Breda, telefoon: 076 – 564 10 00 website: www.brabantsedelta.nl
provincie	Noord-Brabant
toegankelijkheid	Op de website is onder het tabblad “bestuur en organisatie” de knop “historisch archief” in te zien. Hier is informatie en een filmpje over de geschiedenis en het ontstaan van het waterschap opgenomen en informatie over het historisch archief. https://www.brabantsedelta.nl/algemeen/bestuur-en-organisatie/historisch-archief/geschiedenis-brabantse-delta.html
	Het waterschap beheert het eigen archief in Breda, het oudste originele stuk dateert uit 1438, afschriften van oudere stukken gaan terug naar 1307. Inventarislijsten van de archieven van de verschillende rechtsvoorgangers zijn op de website geplaatst. https://www.brabantsedelta.nl/algemeen/bestuur-en-organisatie/historisch-archief/bezoek-ons-archief/bezoek-ons-archief.html https://www.brabantsedelta.nl/algemeen/bestuur-en-organisatie/historisch-archief/zoeken-in-online-archief.html
	Het hoofdkantoor van het waterschap is gevestigd in een modern kantoorgebouw op het terrein van het landgoed Bouvigne, dat bestaat uit een kasteel en tuinen. Informatie over de bezichtigingsmogelijkheden van kasteel en tuinen via: https://www.landgoedbouvigne.nl . De website maakt deel uit van de website van het waterschap. Op de algemene website van het waterschap is geen link te vinden naar deze website.
erfgoedbeleid	In het waterheerplan 2016-2021 spreekt het waterschap zich in algemene bewoordingen uit over erfgoed. Brabantse Delta is zich bewust dat het verschillende gebieden met cultuurhistorische waarden in beheer heeft, zoals De Zoom en de Eldersche Turfvaart. In de oude turfvaarten is de inrichting bepaald door de cultuurhistorische waarden. Het waterschap benut elementen uit de West-Brabantse Waterlinie en de Zuiderwaterlinie voor de waterhuishouding. Tegelijk zijn dit de plekken waar het waterschap aan het grote publiek informatie aan kan bieden over waterbeheer van nu en toen. Samen met andere partners wil het waterschap waterhuishoudkundige objecten met een unieke cultuurhistorische waarde in stand houden. Over welke objecten het concreet gaat is niet uit het beleidsplan op te maken. Het waterschap beseft dat cultuurhistorie een toegevoegde waarde kan zijn van een object. Daar kunnen eisen aan verbonden zijn. Cultuurhistorie wordt in de regel meegenomen in de integrale projectaanpak.
	In 2006 is een inventarisatie gemaakt van watergerelateerde kunstwerken in het buitengebied. Het gaat hierbij om 31 objecten in eigendom van het waterschap en om 31 objecten niet in eigendom.
meer lezen	Noort, J. van den, Langs de rand van het zand: waterstaatsgeschiedenis in de Brabantse Delta, 2009.
actueel m.b.t. erfgoed	Voorjaar 2017 is een nieuwe inventarisatie cultuurhistorie gemaakt. Dit gaat over het archief, fotocollectie, inventaris kasteel Bouvigne en het monumentenbestand in eigendom bij het waterschap. Het waterschapsbestuur neemt naar verwachting in 2017 besluit over de te volgen strategie.
	Ontwikkelingen Zuiderwaterlinie. Het waterschap denkt mee over de kansen voor het beter zichtbaar en beleefbaar maken van de linie. De Zuiderwaterlinie wordt gezien als een meekoppelkans, bijvoorbeeld in de dijkversterking Geertruidenberg en Amertak. https://www.brabantsedelta.nl/binaries/content/assets/wsbd---

	website/algemeen/werkinuitvoering/dijkverbetering-gea/notitie-meekoppelkansen.pdf
contactpersoon erfgoed	Er is momenteel geen contactpersoon voor erfgoed. Heemschut kan het beste contact opnemen nadat duidelijk geworden is welke strategie het waterschapsbestuur voor het erfgoed gaat volgen. Dit besluit wordt naar verwachting nog in 2017 genomen.

18 Waterschap De Dommel

algemene informatie	<p>Waterschap De Dommel Bosscheweg 56, 5283 WB Boxtel, telefoon: 0411 - 618 618 website: www.dommel.nl</p>
provincie	Noord-Brabant
toegankelijkheid	<p>Onder het tabblad “recreatie” is in de rubriek “mooie plekjes kijken” informatie verzameld over interessante locaties aan de hand van tien thema’s. Erfgoed is beschreven in hoofdstuk 6 Plekjes met voelbare historie. De onderwerpen zijn de Romeinse brug bij Hoogeloon, het kasteel bij Heeze en drie watermolens. https://www.dommel.nl/binaries/content/assets/dommel---website/recreatie/mooie-plekjes/hst.6.historie.pdf Het waterschap heeft verschillende wandel- en fietsroutes ontwikkeld. In de beschrijving van de routes is aandacht voor cultuurhistorische objecten. https://www.dommel.nl/algemeen/recreatie/wandelen.html https://www.dommel.nl/algemeen/recreatie/fietsen.html</p>
	<p>Historisch archief is ondergebracht bij het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC). Geen informatie op de website van het waterschap.</p>
erfgoedbeleid	<p>Cultuurhistorie maakt deel uit van het thema Mooi Water. Het effect van Mooi Water is dat het een bijdrage levert aan het welzijn van de inwoners van het gebied. Dit is lastig meetbaar, en bovendien is welzijn afhankelijk van vele zaken die vaak niets met water te maken hebben. Mensen zijn gelukkiger en gezonder in een omgeving met een hoge kwaliteit. Water maakt daar deel van uit. Water heeft verschillende waarden, onder andere een cultuurhistorische waarde (stadsgracht, vestingwerken, watermolens). Uit: Waterbeheerplan 2016-2021. p. 29. Beleidsdoel is om aantoonbaar invulling te geven aan Mooi Water (p. 22). https://www.dommel.nl/algemeen/bestuur-en-organisatie/beleid-en-plannen/waterbeheerplan/waterbeheerplan.html</p>
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	<p>Het waterschap bezint zich momenteel op hoe het concreet invulling wil gaan geven aan het thema Mooi water. Binnen de eigen organisatie wordt nog niet breed genoeg gedragen dat het nuttig kan zijn om iets te doen met het erfgoed. Er is geen zicht op wat het waterschap aan erfgoed in huis heeft. Een inventarisatie kan nuttig zijn, maar niet duidelijk is wat dat concreet oplevert. Bij de nog bestaande watermolens heeft het waterschap andere doelen dan de gebruikers/eigenaren, dit levert conflicten op.</p>
contactpersoon erfgoed	<p>Ruud Koch, adviseur Ruimtelijke Planvorming, Rkoch@Dommel.nl, telefoon 0411 - 61 85 77</p>

19 Waterschap Aa en Maas

algemene informatie	Waterschap Aa en Maas Pettelaarpark 70, 5216 PP 's-Hertogenbosch, tel: 088 17 88 000 Website: www.aenmaas.nl
provincie	Noord-Brabant
toegankelijkheid	Museumgemaal Caners (1934) in Gewande en gemaal Sasse in Grave zijn enkele dagen per jaar open voor publiek, bijvoorbeeld ook tijdens de Week van het Water. https://www.aenmaas.nl/pagina/leren-over-water/excursies.html
	Op website geen info over historisch archief. Archief van rechtsvoorgangers wordt bewaard in 's-Hertogenbosch in het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC).
	Historische informatie is verwerkt in de beschrijvingen van wandel- en fietsroutes https://www.aenmaas.nl/pagina/leren-over-water/fiets--en-wandelroutes.html
erfgoedbeleid	Inventarisatie van het watererfgoed uitgevoerd in 2009. Meer info via: http://www.lantschap.nl/beleidsnota-waterschap-aa-en-maas/ geen pdf op internet
	Bij de uitvoering van taken gaat het waterschap bewust om met de archeologische, aardkundige en cultuurhistorische waarden. Het gaat daarbij om beken, kanalen en weteringen, bruggen, sluizen, dijken, gemalen en inlaatwerken, maar ook om watermolens, forten en andere verdedigingswerken. Door een afgestemd beheer en door een bijdrage te leveren aan het herstel en de ontwikkeling van ons watererfgoed draagt het waterschap bij aan de cutuurhistorische identiteit en landschappelijke kwalliteit. Uit WBP 2016-2021, p. 38.
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	Najaar 2016 is een convenant ondertekend m.b.t. het beter zichtbaar maken van de Zuiderwaterlinie, dit moet verder uitgewerkt worden.
contactpersoon erfgoed	John Jansen, senior beleidsadviseur, johnjansen@aaenmaas.nl

20 Waterschap Limburg

algemene informatie	<p>Waterschap Limburg Vestiging Sittard: Parklaan 10, 6131 KG Sittard, telefoon: 046 – 420 57 00 Vestiging Venlo: Drie Decembersingel 46, 5921 AC Venlo, telefoon: 077 – 389 11 11 website: https://www.waterschaplimburg.nl</p>
provincie	Limburg
toegankelijkheid	<p>Op de website staat geen informatie over erfgoed, archief, monumenten. Via het tabblad "educatie" is informatie over waterwandelingen geplaatst, hier is ook geen info over ergoed opgenomen. https://www.waterschaplimburg.nl/educatie/waterwandelingen/</p>
erfgoedbeleid	<p>Waterschap Limburg is per 1 januari 2017 ontstaan uit een fusie van de waterschappen Peel en Maasvallei (WPM) en Roer en Overmaas (WRO). Bij WRO heeft in het verleden een eenvoudige inventarisatie van watergebonden cultuurhistorische objecten plaatsgevonden. De inventarisatie betrof 87 objecten, waarbij opgemerkt is dat het aantal watermolens waarschijnlijk te laag is. Voor zover bekend, is dit niet systematisch bij WPM gebeurd. Natuurlijk zijn de belangrijkste monumenten wel bekend.</p>
	<p>Er is geen beleid geformuleerd. Bij WRO is een conceptnotitie 'Watergebonden archeologische en cultuurhistorische waarden' beschikbaar, maar die dient te worden geactualiseerd. Vanuit WPM is niets beschikbaar.</p>
	<p>Voor watermolens is onlangs een ambtelijke startnotitie geschreven. Het is twijfelachtig of daar een vervolg aan wordt gegeven wegens andere prioriteiten. https://www.waterschaplimburg.nl/overons/taken/voldoende-water/watermolens/</p>
	<p>Vanzelfsprekend houdt het waterschap bij projecten en waterverdelingsvraagstukken rekening met de aanwezigheid van erfgoed (waaronder ook archeologische vindplaatsen).</p>
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	
contactpersoon erfgoed	<p>Harrie Winteraeken, adviseur watersysteem en waterketen, H.Winteraeken@waterschaplimburg.nl, telefoon: 06 - 523 756 11</p>

21 Waterschap Zuiderzeeland

algemene informatie	Waterschap Zuiderzeeland Lindelaan 20, 8224 KT Lelystad, telefoon: 0320 274 911 website: https://www.zuiderzeeland.nl
provincie	Friesland, Overijssel, Flevoland
toegankelijkheid	Onder het tabblad “over ons” is onder het kopje “leren over water” onder het kopje “over het ontstaan van Flevoland” informatie te vinden over de geschiedenis van het Waterschap Zuiderzeeland en is de Waterschapscanon opgenomen. https://www.zuiderzeeland.nl/over_ons/organisatie/geschiedenis/ en https://www.zuiderzeeland.nl/over_ons/organisatie/geschiedenis/waterschapscanon/
	Het historisch archief is ondergebracht bij het Erfgoedcentrum Nieuw Land. In 2017 verhuist het archief naar het Regionaal Historisch Centrum Het Flevolands Archief. https://www.zuiderzeeland.nl/actueel/persberichten/@24971/av-waterschap/
	Incidenteel wordt meegedaan met open monumentendagen. Voor meer informatie contact opnemen met afdeling communicatie. Er is geen informatie over monumenten op de website.
erfgoedbeleid	Inventarisatie watererfgoed 2015, er zijn ruim 170 objecten in beheer. inclusief dijken en beplanting bij inlaten. Rapport is downloadbaar via: www.nieuwlanderfgoed.nl/files/pdf/pdf.../rapport_inventarisatie_watererfgoed_2.pdf
	In 2016 is erfgoedbeleid vastgesteld. Uitgangspunt is om alle objecten te bewaren. De objecten zijn gewaardeerd. De waardering is uitgedrukt in een rapportcijfer, de lijst met scores staat online. De verwachting is dat het behoud van de objecten in veel gevallen niet tot extra kosten leidt. Voor objecten die een zes of hoger scoren is na afweging extra geld beschikbaar voor beheer en onderhoud als dat nodig is. Kan ook dat object zelf niet hoog genoeg scoort maar dat de directe omgeving wel een belangrijke cultuurhistorische waarde vertegenwoordigt. Dan is toch investeren met oog op behoud van het object bespreekbaar. https://www.zuiderzeeland.nl/basis/zoeken/?zoeken_term=erfgoedbeleid en https://www.zuiderzeeland.nl/basis/zoeken/@24391/watererfgoed/
meer lezen	Op de website Flevoland Erfgoed is ook informatie over waterstaats erfgoed opgenomen, zie: http://www.flevolanderfgoed.nl
actueel m.b.t. erfgoed	Voorjaar 2017 maakt het waterschap bekend dat het waterschap €200.000 beschikbaar stelt voor het plan Nieuwe Natuur Schokland. Dit plan is mede bedoeld om het archeologische erfgoed ten zuiden van Schokland duurzaam te beschermen. Concreet houdt dit in dat het waterschap peilbeheer afstemt op het nieuwe plan. https://www.zuiderzeeland.nl/actueel/nieuwsbrieven/digitale-nieuwsbrief/nieuwsbrief-3/@25695/waterschap-1/
contactpersoon erfgoed	Margreet Vermeer, m.vermeer@zuiderzeeland.nl Mevr. Vermeer wil graag kennismaken met Heemschut. Er is in het verleden wel contact geweest.

22 Waterschap Blija Buitendijks

algemene informatie	Het waterschap Blija Buitendijks omvat een gebied van circa 100 hectare buitendijks land aan de Waddenzeekust. Het gebied heeft geen inwoners. Waterschap Blija Buitendijks, Ljouwersedijk 10, 9171 MD Blija, telefoon: 0519 – 562166
provincie	Friesland
toegankelijkheid	
erfgoedbeleid	
meer lezen	
actueel m.b.t. erfgoed	
contactpersoon erfgoed	

Tabellen

- 1 Wijze van presentatie van erfgoed op de website van waterschappen p.16
- 2 Waterschappen en communicatie op de website over het historisch archief p.16
- 3 Waterschappen en erfgoedbeleid p.18
- 4 Bedreigd waterstaatserfgoed op de website van Heemschut juni 2017 p.24
- 5 Overzicht van aantal en namen van de waterschappen per provincie p.29

Interviews met de waterschappen

Noorderzijvest – dhr. Roelf Beukema

Wetterskip Fryslân – dhr. Gerrit Bouma

Drents Overijsselse Delta – dhr. Rolf van Toorn

De Stichtse Rijnlanden – dhr. Remco Lots

Hollands Noorderkwartier – mevr. Ingrid Oud

Delfland – dhr. Michel van Luijk

Brabantse Delta – dhr. Arend van der Meer

De Dommel – mevr. Karin van der Hoeven en dhr. Ruud Koch

Zuiderzeeland – mevr. Margreet Vermeer